

ZAPISNIK

sa 14. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, održane 3. novembra 2021. godine

Sjednica je počela u 10 sati i 15 minuta.

Sjednici je predsjedavao Jovan Jole Vučurović, predsjednik Odbora.

Sjednici su prisustvovali sledeći članovi/ce Odbora: Jelena Božović, dr Strahinja Bulajić, dr Albin Čeman, dr Srđan Pavićević, Genci Nimanbegu i poslanica Nataša Jevrić, zamjena člana Odbora dr Vladimira Dobričanina, u skladu sa članom 65 Poslovnika Skupštine Crne Gore.

Sjednici nijesu prisustvovali članovi/ce Odbora: Miodrag Lekić, Amer Smailović, dr Halil Duković, Ivan Mitrović, Mevludin Nuhodžić i Vesna Pavićević.

Sjednici je, u skladu sa članom 67 stav 1 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovala zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu Valentina Pavličić.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore prisustvovali: Snežana Armenko, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Friederike Wünschmann, savjetnica za vladavinu prava i evropske integracije u Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori, Anjet Lanting, savjetnica UN za ljudska prava i Pavle Ćupić, pravni savjetnik u NVO „Građanska alijansa“.

Sjednicu nijesu pratili predstavnici medija.

Za sjednicu je utvrđen sledeći

DNEVNI RED:

- 1. IZVJEŠTAJ O RADU KANCELARIJE ZASTUPNIKA CRNE GORE PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA U STRAZBURU ZA 2020. GODINU;**
- 2. IZVJEŠTAJ I INFORMACIJE O AKTIVNOSTIMA PREDSEDNIKA I ČLANOVA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE REALIZOVANIM U PERIODU OD 26. JULA DO 25. OKTOBRA 2021. GODINE:**
 - (1) Izvještaj o učešću predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Jovana Jola Vučurovića i članice Odbora Jelene Božović na Drugoj godišnjoj konferenciji Mreže odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana (HUGEN), održanoj na Kopaoniku u Republici Srbiji, od 26. do 28. jula 2021. godine;
 - (2) Informacija sa sastanka predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Jovana Jola Vučurovića i predsjednice Odbora za rodnu ravnopravnost Božene Jelušić sa specijalnom izjaviteljkom UN-a o prodaji i seksualnom iskorišćavanju djece, uključujući dječju prostituciju, dječju pornografiju i proizvodnju materijala o seksualnom zlostavljanju djece Mamom Fatimom Singhateh, održanog 10. septembra 2021. godine;

- (3) Informacija o učešću predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Jovana Jola Vučurovića i člana Odbora dr Albina Čemana na Multilateralnom sastanku Mreže odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana (HUGEN) na temu „Unapređenje položaja romske zajednice- primjena regionalne deklaracije o integraciji Roma iz Poznanja“, održanom 29. septembra 2021. godine;

3. TEKUĆA PITANJA.

PRVA TAČKA- IZVJEŠTAJ O RADU KANCELARIJE ZASTUPNIKA CRNE GORE PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA U STRAZBURU ZA 2020. GODINU

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je podsjetio da je zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava Valentina Pavličić dostavila Odboru za ljudska prava i slobode Izvještaj o radu Kancelarije Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu za 2020. godinu, Dopisom broj 00-63-8/21-54 od 11. oktobra 2021.

Izvještaj je dostavljen radi upoznavanja članova Odbora za ljudska prava i slobode sa radom i aktivnostima koje je Kancelarija Zastupnika preduzimala tokom 2020. godine, a sve u cilju afirmacije zaštite ljudskih prava i sloboda i standarda koje je Evropski sud za ljudska prava ustanovio u svojoj bogatoj praksi, odnosno njihove implementacije u nacionalni pravni sistem.

Prethodno je Vlada Crne Gore na sjednici održanoj 11. marta 2021. usvojila Izvještaj o radu Kancelarije Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu za 2020. godinu i tim povodom donijela Zaključke.

Podsjetio je da je ovaj Odbor na svojoj Prvoj sjednici, održanoj 23. decembra 2020. godine razmotrio Izvještaj o radu Kancelarije Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava za 2019. godinu i tim povodom donio Zaključak (u 6 tačaka) koji je dostavio Kolegijumu Predsjednika Skupštine Crne Gore, Zastupniku Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Kancelariji za evropske integracije, Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori, Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava, Delegaciji Skupštine Crne Gore u Parlamentarnoj skupštini Savjeta Evrope, na upoznavanje i Ministarstvu prosvjete, nauke, kulture i sporta, Ministarstvu unutrašnjih poslova, Ministarstvu finansija i socijalnog staranja, JU Policijska akademija - Danilovgrad, Vrhovnom državnom tužilaštvu, Vrhovnom sudu Crne Gore i Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, na postupanje. Saopštio je da će planom aktivnosti za sledeću godinu, koji će Odbor usvojiti u prvom kvartalu 2022. godine, u cilju nadzora nad sprovođenjem Zaključaka Odbora donesenih u ovoj oblasti, Odbor definisati aktivnost- praćenje sprovođenja Zaključaka Odbora i pozvati nadležne subjekte da informišu o aktivnostima preduzetim na realizaciji Zaključaka.

Uvodno obrazloženje Izvještaja dala je zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava Valentina Pavličić. Navela je da Izvještaj ne predstavlja statistički prikaz činjenica koje se tiču postupaka koji se vode pred Evropskim sudom za ljudska prava, već studioznu pravnu analizu cjelokupnog pravnog sistema naše države i postupanja državnih institucija koje su bile tužene pred Evropskim sudom za ljudska prava, o kojima se kao Zastupnik izjašnjavala i pisala opservacije u skladu sa sudskom praksom ovog Suda. Kancelarija Zastupnika je stručna služba Vlade Crne Gore koja štiti pravne interese Crne Gore u međunarodnim postupcima, za sada pred

Evropskim sudom za ljudska prava, a kada Crna Gora postane članica Evropske unije i pred Sudom pravde u Luksemburgu. Evropska komisija u svojim izvještajima o Crnoj Gori za 2020. i 2021. godinu osvrnula se i na rad kancelarije Zastupnika i dala pozitivne ocjene o saradnji Zastupnika sa Evropskim sudom za ljudska prava i Komitetom ministara Savjeta Evrope, odnosno Odjeljenjem koje prati implementaciju presuda. Jedna od osnovnih uloga Zastupnika, osim odbrane države je širenje znanja o vladavini prava na nacionalnom nivou. Nažalost, Crna Gora je lider među članicama Savjeta Evrope po broju podnijetih predstavki po glavi stanovnika, iako se veliki broj predstavki odbaci od strane sudije pojedinca zbog neprihvatljivosti. Zastupnica smatra da to ne treba da nas ohrabri, već da nam da podstrek da institucije sistema, od upravnih organa do sudskog sistema, ovdje rešavaju probleme naših građana, a ne da se vode postupci koji traju decenijama. Najveći broj pritužbi pred Evropskim sudom odnosi se na dužinu trajanja sudskih postupaka, jer se oko 40% predmeta tiče razumnog roka. U 2020. godini je podnijeto 218 predstavki, a u toj godini u odnosu na Crnu Goru odlučeno je u 15 predmeta. Ukupan broj predstavki podnesenih Sudu u 2020. godini je smanjen zbog pandemije COVID-19. Po svim osnovama u predstavkama koje su komunicirane Crnoj Gori u 2020. zatražena je nadoknada od 19.916.000 eura, a dosuđeno je 54.850 eura, što govori o studioznoj odbrani države od strane Zastupnice. Odbrana se ne svodi na ono što Zastupnica misli, već na to šta je sistem već uradio. Važno je da naglasiti da naše institucije treba da tumače pravo u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i u skladu sa vladavinom prava koja je konstitutivni element sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava. Pomenula je predmet „*Nešić protiv Crne Gore*“, jer je tu Sud po prvi put ušao u sistem tumačenja prava od strane Vrhovnog suda, a u pitanju je bila svojina u zoni morskog dobra. Nažalost, imali smo tumačenje Vrhovnog suda u vidu pravnih stavova da ne postoji privatna svojina u skladu sa Zakonom o morskome dobru, što nije sporno jer svaka država ima pravo da uredi svojinske sisteme, ali nije bilo prihvatljivo tumačenje prava korišćenja koje je recidiv komunizma. Tim predmetom je data instrukcija i Vrhovni sud je 2020. godine donio načelni pravni stav koji su dužni da poštuju osnovni i viši sudovi. Isplata u 2020. godini iznosila je 4.600.000 eura, od čega je 4.500.000 eura isplaćeno u slučaju „*KIPS DOO protiv Crne Gore*“, jer je dužina trajanja postupka od 16 godina za izdavanje građevinske dozvole dovela do povrede prava na imovinu. Od kada je Pavličić zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, svaki izvještaj sadrži preporuke u kojima se sublimira stanje u pravosudnom sistemu i ukazuje na ono što bi mogao biti problem i predmet budućih predstavki. Vlada je usvojila Zaključke koje je dostavila svim nadležnim institucijama na realizaciju. Crna Gora je visoko rangirana u pogledu izvršenja presuda zato što su akcioni planovi i izvještaji koje Zastupnica dostavlja u pogledu izvršenja, implementacije i diseminacije presuda visoko ocijenjeni od strane Odjeljenja koje prati izvršenje presuda. Međutim, Crna Gora ima problem sa djelotvornošću istrage kada je u pitanju istraga i otkrivanje počinitelaca krivičnih djela koja se tiču zlostavljanja i mučenja, o čemu najbolje svjedoče predmeti Martinović, Baranin i Vukčević protiv Crne Gore iz 2015. Odluke Ustavnog suda su ostale neizvršene, nije do kraja sprovedena istraga, zbog čega bi Crna Gora mogla da dođe pod pojačan nadzor, što ne bi bilo dobro za državu koja se nalazi na putu ka Evropskoj uniji. Problem će predstavljati i veliki zaostatak žalbi pred Ustavnim sudom, jer ih je bilo preko 3.000 na kraju 2020. godine, što će dovesti do preispitivanja djelotvornosti ustavne žalbe pred Evropskim sudom i to ne bi bilo dobro za Crnu Goru.

U raspravi su učestvovali: poslanik dr Strahinja Bulajić, predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Armenko i zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava Valentina Pavličić.

Poslanik dr Strahinja Bulajić se interesovao da li Zastupnica ima informaciju koliko je predstavki iz Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava koje se tiču kršenja prava lica sa invaliditetom i ukoliko ima takvih predstavki, kakva je njihova struktura.

Pavličić je naglasila da Zastupnica dobija samo one predstavke koje Sud smatra da su važne za državu i da je neophodno da se država o njima izjasni. U nekim predmetima podnosioci predstavki su bile osobe sa određenim smetnjama, ali nijedan predmet u kojem se ukazivalo na kršenje prava osoba sa invaliditetom nije komuniciran Zastupniku.

Poslanik Bulajić smatra nevjerovatnim da ne postoji nijedan predmet iz Crne Gore na tu temu, a svi smo svjesni kakav je položaj osoba sa invaliditetom u našoj državi. Smatra da to zaslužuje posebnu pažnju Odbora za ljudska prava i slobode, Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje i kancelarije Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava. Naveo je da važnu ulogu ima i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore koji preduzima određene aktivnosti u tom pravcu i čije djelovanje podržava.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović smatra da građani nemaju povjerenja u sudstvo i tužilaštvo u Crnoj Gori. Mišljenja je da je 2020. bila godina u kojoj su se masovno kršila ljudska prava u Crnoj Gori, poput slučajeva u kojima su objavljena imena lica koja su bila u izolaciji, čime je prekršeno njihovo pravo na privatnost, što će dobiti epilog na sudu pa će građani Crne Gore plaćati greške tadašnje vlasti. Zabilježena su masovna kršenja ljudskih prava tokom litija, lišenja slobode tadašnjeg mitropolita, episkopa, vjernika, poslanika, odbornika, masovna kršenja ljudskih prava tokom protesta u Budvi zbog prekrajanja izborne volje građana, nijesu otkrivena lica koja su prebila Radetića u Budvi, kao ni policajci koji su prebili momka Mijatovića u Pljevljima. Poručio je da treba ispitati i sve navedene slučajeve kako bi dobili sudski epilog, uz ocjenu da je stanje u crnogorskom sudstvu i tužilaštvu katastrofalno, jer godinu dana nakon promjena u Crnoj Gori na čelu tih institucija su i dalje ljudi koji su dio kriminalne hobotnice koja je 30 godina vladala Crnom Gorom. Dok se oni ne procesuiraju, smatra da će se teško doći do rezultata. Predsjednik Odbora se interesovao za pojašnjenje predmeta „*Crkva Svetog Đorđa protiv Crne Gore*“ što je Zastupnica detaljno pojasnila navodeći da je 2004/2005. godine Mitropolija crnogorsko-primorska podnijela ukupno 14 pojedinačnih predstavki u pogledu povraćaja, odnosno restitucije zemljišta za koje je smatrala da ima svojinska ovlašćenja. 2013. godine Evropski sud je donio odluku kojom je odbacio predstavke, ne baveći se time da li su podnosioci bili u pravu ili nijesu, već iz razloga neprihvatljivosti, zaustavljajući se na stanovištu da je stvar svake države i pitanje unutrašnjeg prava hoće li donijeti zakon o restituciji. Nosilac jedne od predstavki je bila i Crkva Svetog Đorđa. Naknadno, 2020. godine su donijeli odluku o neprihvatljivosti takve predstavke, ne ulazeći u meritum odlučivanja i pozivajući se na prethodnu odluku Suda. U tom predmetu Vrhovni sud je po reviziji nakon pet godina odlučio i taj predmet je bio izdvojen zbog dužine trajanja postupka.

Kada je riječ o pravima lica sa invaliditetom o kojima je govorio poslanik Bulajić, predsjednik Odbora smatra da o tim pitanjima treba razgovarati na sjednici Odbora za ljudska prava i slobode i Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje.

Zastupnica Pavličić je saopštila da joj je drago što je naš Ustavni sud utvrdio povredu prava zbog objavljivanja spiska lica koja su bila u samoizolaciji na šta su još tada ukazivali Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Zastupnica. Sada se pred osnovnim sudovima, najviše u Podgorici vode postupci gdje će država morati da plati materijalnu štetu. Naglasila je da se ne smije dozvoliti da se po usmenim nalozima lišavaju slobode određena lica, zadržavaju se određeno vrijeme, procesuiraju ili ne u daljem toku trajanja postupka, jer za sve takve slučajeve treba donijeti pojedinačne pravne akte. Istakla je da lica koja imaju imunitet ne mogu biti lišena slobode bez prethodne procedure skidanja imuniteta od strane nadležnog organa.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Armenko je saopštila da veliki broj predmeta ne dobije svoju meritornu sudbinu pred Evropskim sudom za ljudska prava zbog procesnih nedostataka. Mišljenja je da je u rješavanju problema potrebno sinhronizovano djelovati i da se ne mora čekati da se predmet pojavi pred Evropskim sudom za ljudska prava da bi se pristupilo rješavanju problema. Iako mišljenja Zaštitnika nijesu pravno obavezujuća, ona imaju upozoravajući karakter, jer mišljenjima i ukazivanjima na neki način predviđaju mogući stepen izvjesnosti povrede ljudskih prava.

Povodom razmatranja Izvještaja o radu Kancelarije Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu za 2020. godinu, Odbor za ljudska prava i slobode sa 14. sjednice, održane 3. novembra 2021. godine, podnosi

IZVJEŠTAJ O RAZMATRANJU IZVJEŠTAJA O RADU KANCELARIJE ZASTUPNIKA CRNE GORE PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA U STRAZBURU ZA 2020. GODINU

Odbor za ljudska prava i slobode, u okviru kontrolne uloge Parlamenta, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore, na 14. sjednici održanoj 3. novembra 2021. godine, na kojoj su, pored poslanika, članova Odbora, u skladu sa članom 67 Poslovnika Skupštine Crne Gore, učestvovali: Valentina Pavličić, zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, Snežana Armenko, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Zdenka Perović, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Nerma Dobardžić, Friederike Wunschmann, savjetnica za vladavinu prava i evropske integracije u Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori, Anjet Lanting, savjetnica UN za ljudska prava i Pavle Ćupić, pravni savjetnik u NVO "Građanska alijansa",

polazeći od navoda iz Izvještaja Evropske komisije za Crnu Goru za 2021. godinu:

*„Crna Gora nastavlja da obezbjeđuje dobar nivo saradnje sa **Evropskim sudom za ljudska prava (ESLJP)**. U toku 2020. godine, 218 novih predstavi protiv Crne Gore je dodijeljeno sudskoj komisiji, a krajem prošle godine 37 predstavi su bile u proceduri. U 2020. godini i prvoj polovini 2021. godine, ESLJP je donio odluke u 16 slučajeva. Iako je većina povreda utvrđena u pogledu dužine postupka, Sud je takođe utvrdio i povrede procesnog aspekta zabrane torture, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja zbog neučinkovite istrage o policijskom zlostavljanju tokom protesta opozicije u oktobru 2015. godine, kao i povrede u odnosu na pravo na porodični i privatni život i protivpravno lišenje slobode. Nijedan slučaj nije bio pod pojačanim nadzorom Komiteta ministara 2020. godine.“* (str. 28 i 29 Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2021. godinu),

razmotrio je Izvještaj o radu Kancelarije Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu za 2020. godinu.

Uvodno obrazloženje o Izvještaju o radu Kancelarije Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu za 2020. godinu dala je zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava Valentina Pavličić.

Povodom razmatranja Izvještaja o radu Kancelarije Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu za 2020. godinu, Odbor za ljudska prava i slobode je jednoglasno (sa sedam glasova "za"), donio sledeći

ZAKLJUČAK

1. Odbor za ljudska prava i slobode izražava zadovoljstvo informacijom da Crna Gora nastavlja da ostvaruje dobar nivo saradnje sa Evropskim sudom za ljudska prava, što se u kontinuitetu konstatuje u izvještajima Evropske komisije o Crnoj Gori, čime se ukazuje i da Kancelarija Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, kao stručna služba Vlade Crne Gore, ispunjava obaveze pred Evropskim sudom na zadovoljavajući način.

2. Odbor za ljudska prava i slobode izražava zadovoljstvo činjenicom da je Crna Gora visoko rangirana u pogledu izvršavanja presuda Evropskog suda za ljudska prava, što je prepoznato od Komiteta ministara Savjeta Evrope, odnosno Odjeljenja koje prati implementaciju presuda, čemu su doprinijeli kvalitetni akcioni planovi i izvještaji koje Zastupnica dostavlja u pogledu izvršenja, implementacije i diseminacije presuda.
3. Odbor konstatuje da je i 2020, kao i prethodne dvije godine, Crna Gora bila lider među državama članicama Savjeta Evrope po broju podnesenih predstavlki pred Evropskim sudom za ljudska prava po glavi stanovnika, jer je tokom 2020. godine od strane naših građana ovom Sudu podnešeno 218 predstavlki.
Iako se veliki broj ovih predstavlki odbaci od strane sudije pojedinca u preliminarnoj fazi ispitivanja, Odbor smatra da to ne treba da ohrabri državu i njene institucije, već treba da podstakne sve institucije sistema, od upravnih organa do sudova da u Crnoj Gori efikasno rješavaju probleme građana, a ne da vode postupke koji traju decenijama.
4. Odbor za ljudska prava i slobode ohrabruje nadležne organe da preduzmu aktivnosti na realizaciji Preporuka Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava i Zaključaka Vlade Crne Gore, usvojenih 11. marta 2021. godine povodom razmatranja Izvještaja o radu Kancelarije Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu za 2020. godinu, kojima se:
 - 1) Zadužuje Ministarstvo unutrašnjih poslova da, u okviru programa obuke koji sprovodi JU Viša stručna škola „Poličijska akademija“ u Danilovgradu (namijenjenog službenicima policije), koristeći poseban sistem edukacije, sprovede osnaživanje znanja i vještina postojećeg policijskog kadra u oblasti prevencije torture, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, a u cilju sprječavanja budućih povreda apsolutnog prava zabrane mučenja iz člana 3 Konvencije;
 - 2) Zadužuje Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija da preko Uprave za kadrove:
 - nastavi sa realizacijom posebnog programa obuke o standardima Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, za sve zaposlene koji obavljaju poslove visokog i srednjeg rukovodnog kadra u organima državne uprave, organima i službi lokalne samouprave i javnim ustanovama, kao i za ovlašćena službena lica koja vode upravni postupak i donose rješenja, čije odluke mogu biti predmet sudskog postupka pred Upravnim sudom Crne Gore, kako bi se preduprijedilo kršenje prava na suđenje u razumnom roku i drugih povezanih ljudskih prava i osnovnih sloboda u upravnom postupku;
 - organizuje obuku primjene u praksi Zakona o zabrani zlostavljanja na radu rukovodilaca državnih organa, organa državne uprave, organa i službi lokalne samouprave i javnih ustanova, čiji se službenici postavljaju za medijatore (posrednike) u procesu postizanja sporazuma između stranaka u sporu, a u cilju sprečavanja budućih povreda prava na privatnost iz člana 8 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda;
 - 3) Zadužuje Ministarstvo finansija i socijalnog staranja da u vršenju nadzora nad radom Zaštitnika imovinsko-pravnih interesa Crne Gore osigura dosljednu primjenu Načelnog pravnog stava Vrhovnog suda Crne Gore, Su. I br.343-2/20 od 15.12.2020. godine, kojim je regulisano pitanje tumačenja prava privatne svojine u zoni morskog dobra, a u cilju sprečavanja nepotrebnih finansijskih izdataka za Budžet Crne Gore;
 - 4) Preporučuje Vrhovnom državnom tužilaštvu Crne Gore da u okviru svoje nadležnosti posebnu pažnju usmjeri ka efikasnijem izvršavanju presuda Evropskog suda za ljudska prava u kojima je utvrđena povreda člana 3 Konvencije (zabrana mučenja), da preduzme sve neophodne mjere i korake kako bi se okončala istraga u predmetu koji još nije zatvoren pred Komitetom ministara Savjeta Evrope (predmet Siništaj), kao i da osigura da se nadležni državni tužioci u cjelosti

- pridržavaju obavezujućeg Uputstva opšteg karaktera Vrhovnog državnog tužilaštva, Tu.br. 10/19 od 27. juna 2019. godine;
- 5) Preporučuje Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu da nastavi sa kontinuiranim stručnim usavršavanjem i obukom sudija, državnih tužilaca i savjetnika u sudovima i državnim tužilaštvima sa ciljem da se unaprijedi njihova profesionalna sposobnost za jasnu i pravilnu primjenu standarda iz sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava na nacionalnom nivou, kao i da razmotri mogućnost dodatne edukacije sudija o implementaciji Zakona o alternativnom rješavanju sporova u svim građanskim postupcima, sa posebnim akcentom na mogućnost posredovanja u već započetim predmetima, a u cilju što veće primjene alternativnog načina rješavanja sporova, što bi uz druge preduzete mjere doprinijelo efikasnosti sudskih postupaka;
 - 6) Preporučuje Sudskom savjetu i Vrhovnom sudu Crne Gore, da u cilju postizanja što veće efikasnosti sudskog sistema, obezbjeđivanja jednake pravne zaštite građana u sudskim postupcima, rješavanja predmeta u skladu sa načelima pravičnosti postupka i uz poštovanje ljudskih prava zagwarantovanih Konvencijom, razmotri mogućnost unapređenja modela sveobuhvatnih, jasnih i dugoročnih mjera koje je neophodno preduzeti na nacionalnom nivou kako bi se smanjio broj neriješenih predmeta i skratilo vrijeme trajanja sudskih postupaka, čime bi se doprinijelo smanjenju broja podnijetih novih predstavi pred Evropskim sudom za ljudska prava, kao i povećanju povjerenja javnosti u rad sudstva i
 - 7) Preporučuje Ustavnom sudu Crne Gore da, uz angažovanje svih svojih kadrovskih i stručnih kapaciteta, razmotri mogućnost pronalaženja adekvatnih mjera za smanjivanje broja neriješenih predmeta po ustavnim žalbama iz ranijih godina, kao i da započne međusudski dijalog kako sa Vrhovnim sudom Crne Gore, tako i sa drugim relevantnim institucijama sistema, u cilju unapređenja domaćeg sistema zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda.
5. Odbor za ljudska prava i slobode, će u okviru kontrolne uloge Skupštine, u cilju nadzora nad sprovođenjem Zaključaka Odbora donesenih u ovoj oblasti, u skladu sa planom aktivnosti za 2022. godinu, definisati aktivnost- praćenje sprovođenja Zaključaka Odbora i pozvati nadležne subjekte da informišu o aktivnostima preduzetim na realizaciji Zaključaka.
 6. Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore će dostaviti Zaključak Kolegijumu Predsjednika Skupštine Crne Gore, Zastupniku Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Kancelariji za evropske integracije, Delegaciji Skupštine Crne Gore u Parlamentarnoj skupštini Savjeta Evrope, Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori, na upoznavanje, Ministarstvu unutrašnjih poslova, Ministarstvu javne uprave, digitalnog društva i medija, Ministarstvu finansija i socijalnog staranja, Vrhovnom državnom tužilaštvu, Vrhovnom sudu Crne Gore, Ustavnom sudu Crne Gore, Sudskom savjetu i Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, na postupanje.

DRUGA TAČKA- IZVJEŠTAJ I INFORMACIJE O AKTIVNOSTIMA PREDSJEDNIKA I ČLANOVA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE REALIZOVANIM U PERIODU OD 26. JULA DO 25. OKTOBRA 2021. GODINE

Odbor je jednoglasno usvojio:

- Izvještaj o učešću predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Jovana Jola Vučurovića i članice Odbora Jelene Božović na Drugoj godišnjoj konferenciji Mreže odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana (HUGEN), održanoj na Kopaoniku u Republici Srbiji, od 26. do 28. jula 2021. godine;

- Informaciju sa sastanka predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Jovana Jola Vučurovića i predsjednice Odbora za rodnu ravnopravnost Božene Jelušić sa specijalnom

izvjestiteljkom UN-a o prodaji i seksualnom iskorišćavanju djece, uključujući dječju prostituciju, dječju pornografiju i proizvodnju materijala o seksualnom zlostavljanju djece Mamom Fatimom Singhateh, održanog 10. septembra 2021. godine i

- Informaciju o učešću predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Jovana Jola Vučurovića i člana Odbora dr Albina Ćemana na Multilateralnom sastanku Mreže odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana (HUGEN) na temu „Unapređenje položaja romske zajednice- primjena regionalne deklaracije o integraciji Roma iz Poznanja“, održanom 29. septembra 2021. godine.

Povodom Informacije sa sastanka predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Jovana Jola Vučurovića i predsjednice Odbora za rodnu ravnopravnost Božene Jelušić sa specijalnom izvjestiteljkom UN-a o prodaji i seksualnom iskorišćavanju djece, uključujući dječju prostituciju, dječju pornografiju i proizvodnju materijala o seksualnom zlostavljanju djece Mamom Fatimom Singhateh, održanog 10. septembra 2021, savjetnica UN za ljudska prava Anjet Lanting je saopštila da je specijalna izvjestiteljka UN o prodaji i seksualnom iskorišćavanju djece, uključujući dječju prostituciju, dječju pornografiju i proizvodnju materijala o seksualnom zlostavljanju djece bila veoma zadovoljna sastankom sa predsjednikom Odbora za ljudska prava i slobode i predsjednicom Odbora za rodnu ravnopravnost. Podsjetila je da je to bila njena prva posjeta Crnoj Gori nakon koje je u privremenom saopštenju nakon posjete dala nekoliko preporuka koje mogu biti važne i za Odbor. Zahtijevala je amandmanske izmjene i usvajanje novih zakona kako bi se djeca bolje zaštitila od prodaje i seksualnog iskorišćavanja, kao i radi boljeg usklađivanja postojećeg zakonodavstva sa Opcionim protokolom uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji. Ona se interesovala za uključenje novih zločina u Krivični zakonik u dijelu koji se tiče onlajn i uživo zloupotrebe djece putem sprijateljivanja sa njima i pritiska djece da rade stvari koje ne žele da rade, kao i povrjeđivanja djece, uključujući i seksualnu eksploataciju. Takođe je tražila da se donesu novi zakoni o seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju djece kojima će biti pokrivena i nove tehnologije putem kojih se vrši zloupotreba. Naglasila je da je privremeno saopštenje dostupno i da je isto dan uoči sjednice dostavila Odboru za ljudska prava i slobode, a izvještaj o posjeti sa preporukama će biti dostavljen Vladi Crne Gore prije predstavljanja na sjednici Savjeta UN za ljudska prava u martu 2022. godine, nakon čega će isti dostaviti i Odboru.

Odlučeno je da se Izvještaj, u skladu sa članom 210 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, dostavi Odboru za međunarodne odnose i iseljenike na upoznavanje. Takođe, odlučeno je da Izvještaj i Informacije o aktivnostima Predsjednika i članova Odbora, u skladu sa uobičajenom praksom u radu ovog Odbora, budu sastani dio Zapisnika sa 14. sjednice.

TREĆA TAČKA- TEKUĆA PITANJA

Članovi Odbora su upoznati sa dopisima zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore koje obavještavaju o postupanju Zaštitnika po tri predstavke upućene od strane Odbora za ljudska prava i slobode, shodno Zaključku Odbora o postupanju po predstavkama. Odlučeno je da se navedeni dopisi prosljede podnosiocima predstavki.

Takođe, članovi Odbora su informisani o predstavi koju je podnio građanin Q.B.B, 19. oktobra 2021. godine i odlučeno je da se ista, shodno Zaključku Odbora, uputi Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore na dalje postupanje, uz obavezu da po okončanju postupka informiše Odbor.

SASTAVNI DIO ZAPISNIKA SU:

- (1) Izvještaj o učešću predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Jovana Jola Vučurovića i članice Odbora Jelene Božović na Drugoj godišnjoj konferenciji Mreže odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana (HUGEN), održanoj na Kopaoniku u Republici Srbiji, od 26. do 28. jula 2021. godine;
- (2) Informacija sa sastanka predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Jovana Jola Vučurovića i predsjednice Odbora za rodnu ravnopravnost Božene Jelušić sa specijalnom izjaviteljkom UN-a o prodaji i seksualnom iskorišćavanju djece, uključujući dječju prostituciju, dječju pornografiju i proizvodnju materijala o seksualnom zlostavljanju djece Mamom Fatimom Singhateh, održanog 10. septembra 2021. godine;
- (3) Informacija o učešću predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Jovana Jola Vučurovića i člana Odbora dr Albina Ćemana na Multilateralnom sastanku Mreže odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana (HUGEN) na temu „Unapređenje položaja romske zajednice- primjena regionalne deklaracije o integraciji Roma iz Poznanja“, održanom 29. septembra 2021. godine.

IZVJEŠTAJ

O UČEŠĆU PREDSEDNIKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE JOVANA JOLA VUČUROVIĆA I ČLANICE ODBORA JELENE BOŽOVIĆ NA DRUGOJ GODIŠNJOJ KONFERENCIJI MREŽE ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I RODNU RAVNOPRAVNOST ZAPADNOG BALKANA (HUGEN), održanoj na Kopaoniku u Republici Srbiji od 26. do 28. jula 2021. godine

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović i članica Odbora Jelena Božović, koja je članica i Odbora za rodnu ravnopravnost učestvovali su na Drugoj godišnjoj konferenciji Mreže odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana (HUGEN), koju je organizovala Vestminsterska fondacija za demokratiju na Kopaoniku u Republici Srbiji, od 26. do 28. jula 2021.

Na Konferenciji su učestvovali i: Slava Burić, sekretar Odbora za ljudska prava i slobode, Sonja Jokić, samostalna savjetnica I u Sekretarijatu Odbora za ljudska prava i slobode i Tamara Pešić, samostalna savjetnica I u Sekretarijatu Odbora za rodnu ravnopravnost.

Konferencija na temu “Jačanje uloge parlamenata u zaštiti ljudskih prava i rodne ravnopravnosti u periodima krize” je dio aktivnosti Vestminsterske fondacije za demokratiju i Mreže odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana koje se realizuju u okviru Programa podržanog od strane Ministarstva vanjskih poslova Norveške koji implementira Vestminsterska fondacija za demokratiju u periodu od aprila 2019. do novembra 2021.

Na Konferenciji su učestvovali predstavnici odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost iz parlamenata Zapadnog Balkana, predstavnici institucija ombudsmana iz država Zapadnog Balkana, kao i eksperti za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, parlamentarni nadzor i post-zakonodavni nadzor iz Ujedinjenog Kraljevstva.

Skup su otvorili Emil Atanasovski, direktor Vestminsterske fondacije za demokratiju za Zapadni Balkan, Vasilika Hysi, neformalna predsjedavajuća HUGEN Mreže i potpredsjednica Parlamenta Albanije i Muamer Bačevac, predsjednik Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne Skupštine Republike Srbije.

Emil Atanasovski je izrazio zadovoljstvo zbog ovog susreta navodeći da je najveći broj aktivnosti planiranih u okviru Projekta Vestminsterske fondacije za demokratiju u prethodnom periodu, usled pandemije virusa COVID-19, realizovan onlajn, uz očekivanje da će buduće aktivnosti biti realizovane u hibridnom formatu ili uživo, u zavisnosti od epidemiološke situacije. Podsjetio je da su u posljednjih godinu

i po ranjive grupe stanovništva bile suočene sa brojnim problemima. Takođe, odgovor parlamenata na krizu bio je važan i preduzete su zakonodavne, ali i nadzorne aktivnosti, o čemu je bilo riječi tokom same Konferencije.

Vasilika Hysi, neformalna predsjedavajuća HUGEN Mreže i potpredsjednica Parlamenta Albanije je istakla da su tokom pandemije radna tijela i Parlament Albanije razmatrali brojna pitanja, fokusirajući se na ranjive grupacije, vakcinaciju i budžet neophodan za adekvatnu reakciju. Skupština Albanije je radila po hibridnom sistemu, jer su na plenarnim sjednicama poslanici bili fizički prisutni, a brojni sastanci su održani onlajn.

Muamer Bačevac, predsjednik Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine Republike Srbije je saopštio da su Vlada i Narodna skupština Republike Srbije bili veoma aktivni. Smatra da je važno jačati ulogu nezavisnih tijela, posebno institucija Ombudsmana. Podsjetio je da u Srbiji od 2005. godine imaju Zakon o Zaštitniku građana i uspostavljenu instituciju Zaštitnika građana, čije preporuke se poštuju u 97% slučajeva. Pripremljen je i novi Predlog zakona o Zaštitniku građana u cilju jačanja ove Institucije. Istakao je da je nadzorna uloga koju imaju poslanici jedna od njihovih vitalnih uloga i da je u periodu krize bitno ojačati tu ulogu poslanika i parlamenta. Zaključio je da svaka kriza jeste i velika šansa, jer obično nakon njih nastupaju svjetliji periodi za društvo.

U okviru prve panel diskusije na temu „Odgovor parlamenata na pandemiju COVID-19 virusa u regionu Zapadnog Balkana“ uvodna izlaganja imali su: Vasilika Hysi, neformalna predsjedavajuća HUGEN mreže i potpredsjednica Parlamenta Albanije, Darko Laketić, predsjednik Odbora za zdravlje i porodicu Narodne skupštine Republike Srbije, Jovan Jole Vučurović, predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore i Gordana Siljanovska- Davkova, predsjednica Odbora za jednake šanse za žene i muškarce Skupštine Republike Sjeverne Makedonije.

Vasilika Hysi, neformalna predsjedavajuća HUGEN mreže je saopštila da je Parlament Albanije realizovao brojne aktivnosti, a da su zemljotres koji ih je zadesio i pandemija uticali i da izvršna vlast preduzme značajne aktivnosti, sa posebnim osvrtom na ranjive grupe, vakcinaciju, pružanje podrške zdravstvenom sektoru i analiziranje budžetskih sredstava potrebnih za adekvatno djelovanje u kriznim situacijama. Postojeće nejednakosti u društvu tokom pandemije još više su došle do izražaja. Posebno su bile pogođene osobe sa invaliditetom i žene koje su mahom ostajale bez posla, pa su, u saradnji sa Svjetskom bankom, razmatrali i paket mjera kojim bi trebalo da doprinesu podsticanju zapošljavanja. Smatra da ulogu nezavisnih institucija za ljudska prava, posebno ombudsmana, treba dodatno ojačati. Zbog pandemije poslanici nijesu bili u mogućnosti da se direktno sastaju sa građanima i da razgovaraju o njihovim problemima. Saopštila je da su uz podršku OEBS-a prešli na onlajn rad u Parlamentu, osim za plenarna zasijedanja gdje su poslanici fizički prisutni. Smatra značajnom razmjenu iskustava sa kolegama iz parlamenata u regionu, kako u dijelu koji se tiče zakonodavne i nadzorne uloge parlamenta, tako i u dijelu koji se odnosi na smanjenje stresa na poslu u kriznim periodima.

Darko Laketić, predsjednik Odbora za zdravlje i porodicu Narodne skupštine Republike Srbije je informisao o nekoliko važnih poteza Narodne skupštine Republike Srbije preduzetih u cilju otklanjanja svih nedoumica i zabluda u vezi sa vakcinacijom stanovništva, naglašavajući da pandemija zahtijeva brze i vrlo teške odluke. Naglasio je da su se sve vlade trudile da donesu odluke prvenstveno u cilju očuvanja zdravlja i života građana, što je i najvažnije. Značajan broj država je proglasio vanredno stanje, a one koje to nijesu uradile, preduzimale su mjere koje su crpile iz zakonodavstva koje se tiče zdravlja. Mišljenja je da je u periodima krize veoma važno da parlamenti budu funkcionalni i preduzimaju aktivnosti shodno svojoj nadležnosti. Namjera Odbora za zdravlje i porodicu je bila da od samog početka pandemije diskutuju o svim problemima, a u komunikaciji sa Vestminsterskom fondacijom za demokratiju postigli su strateški dogovor za formiranje Pododbora koji je imao važnu ulogu u praćenju epidemiološke situacije. Suštinska stvar je da se parlamenti i parlamentarni odbori pripreme za upravljanje rizicima i da brzo donose neophodan zakonodavni okvir efikasno reagujući na prirodne katastrofe. Održali su nekoliko sjednica na kojima su diskutovali o postojanju različitih sojeva koronavirusa, načinu prenošenja virusa, karakteristikama svih raspoloživih vakcina u Srbiji, njihovoj efikasnosti i kontraindikacijama. Namjera im je bila da na sjednicama Pododbora otklone sve dileme građana vezane ne samo za pandemiju, nego i za proces vakcinacije. Smatra da je država Srbija na najbolji mogući način reagovala u ovoj pandemiji omogućivši

građanima izbor četiri registrovane vakcine. Mogućnost izbora vakcine doprinijela je snažnoj vakcinaciji, s jedne strane, a sa druge strane, to je dovelo do pojave brojnih predrasuda i zabluda u vezi sa određenim vakcinama. Takođe, održavali su sjednice Odbora van sjedišta, čime su doprinijeli povećanju obuhvata vakcinacijom u pojedinim sredinama sa 9% na 30% za mjesec dana. Posebno je ukazao na važnost saradnje sa građanima i lokalnim samoupravama. Cilj njihovog djelovanja je bio da se doprinese ne samo povećanju obuhvata vakcinacijom, već i utvrđivanju kvaliteta zdravstvene zaštite i posredovanju između Ministarstva zdravlja i zdravstvenih ustanova. Ukazao je i na važnost predstavničke uloge parlamenta, navodeći da su pri Odboru za zdravlje i porodicu formirali Radnu grupu za predstavke građana i organizacija i da su u prošlom sazivu Odbora razmotrili preko 230 predstavki. Takođe, smatra značajnom izbornu ulogu Odbora i naveo je da su delegirali predstavnika Odbora u Komisiji za kontrolu izvršenja krivičnih sankcija. Zaključio je da parlamenti moraju djelovati proaktivno i koristiti sva svoja ovlaštenja i nadležnosti.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore Jovan Jole Vučurović je saopštio da je po njegovom mišljenju reakcija Vlade i Skupštine Crne Gore tokom prvog talasa pandemije bila prilično negativna i loša. Zabilježena su određena kršenja ljudskih prava i sloboda. Nakon što je Svjetska zdravstvena organizacija u martu 2020. godine proglasila pandemiju bilo je jasno da se suočavamo sa nečim što će u velikoj mjeri promijeniti tok događaja i izazvati brojne posledice na sve društvene tokove. Podsjetio je da je u Crnoj Gori 17. marta 2020. godine registrovan prvi slučaj korona virusa i da je Crna Gora bila poslednja država u Evropi u kojoj je tek tada registrovan prvi slučaj, što takođe uzima sa rezervom. U Crnoj Gori nije zvanično proglašeno vanredno stanje iako su neke od usvojenih mjera bile prilično rigorozne. Pouzdano zna da je bilo predloga da se uvede vanredno stanje, ali nakon njegovog uvođenja tadašnja vlast, koja je po njegovom i mišljenju Demokratskog fronta, bila apsolutno diktatorska iskoristila bi vanredno stanje da dodatno radi na uništavanju ljudskih prava i sloboda, prethodno degradiranih u 30 godina vladavine iste vlasti. Istakao je da je to bio veoma turbulentan period, jer su od decembra 2019. do marta 2020. uhapšeni svi poslanici iz Kluba Demokratskog fronta, nakon čega su uslijedile i masovne litije pravoslavnih vjernika u odbrani svetinja Srpske pravoslavne crkve. Smatra da se reakcija rukovodstva Skupštine u tom periodu može više posmatrati sa političkog, nego zdravstveno-epidemiološkog aspekta. Mišljenja je da je vlast bila zainteresovana da određenim mjerama zaustavi veličanstveni pokret naroda u Crnoj Gori. Podsjetio je na kršenja ljudskih prava u tom periodu navodeći da je zbog navodnog kršenja mjera u pritvoru bio tadašnji mitropolit Amfilohije, sadašnji mitropolit Joanikije i brojni vjernici, a pristalice tadašnje vlasti su organizovali skupove i nijesu pritvarani. Stoga, smatra da su u Crnoj Gori mjere korišćene i za kršenje ljudskih prava i za obračun sa političkim neistomišljenicima. Dan nakon što je potvrđen prvi slučaj koronavirusa u Crnoj Gori, tadašnji predsjednik Skupštine Crne Gore je izdao saopštenje u kojem je navedeno da će Skupština Crne Gore nastaviti rad uz preduzimanje svih neophodnih mjera opreza i u skladu sa preporukama u cilju očuvanja zdravlja svih građana. Istog dana su odložene sve sjednice i druge aktivnosti radnih tijela Skupštine koje su prethodno bile zakazane. Već 20. marta održana je sjednica Kolegijuma predsjednika Skupštine na kojoj je dogovoreno da Skupština Crne Gore nastavi sa daljim sprovođenjem mjera predostrožnosti vezano za planirane zakonodavne aktivnosti i sjednice radnih tijela, kao odgovor na COVID-19. Kolegijum predsjednika je zaključio da je koordinisani politički odgovor, uz permanentnu saradnju Skupštine i Vlade, od presudnog značaja za ublažavanje očekivanih društveno-ekonomskih posljedica. Predsjednik Odbora je istakao da je situacija bila drugačija, jer tadašnja opozicija nije konsultovana za bilo šta vezano sa pandemijom. U Crnoj Gori nije bilo konsenzusa po ovom pitanju, stvari su se "prelamale preko koljena", onako kako je procjenjivala tadašnja vlast da može da izvuče benefite iz donešenih mjera. Podsjetio je da je 27. marta 2020. godine održana sjednica Kolegijuma predsjednika Skupštine Crne Gore kojoj su po pozivu prisustvovali tadašnji potpredsjednik Vlade i ministri zdravlja, finansija, ekonomije i rada i socijalnog staranja. Članovi Kolegijuma su razmatrali aktivnosti Nacionalnog koordinacionog tijela za zarazne bolesti i preduzete mjere na zaštiti građana Crne Gore.

Poslanik Vučurović je saopštio da su građani zatvarani u svojim kućama, a na scenu su stupali lokalni štabovi partije koji su pod imenom Crvenog krsta dijelili pomoć odanim glasačima i pokušavali da utiču na one koji su se kolebali u tom momentu. Kolegijum predsjednika Skupštine je iskazao spremnost za definisanje neophodnih zakonodavnih aktivnosti, koje će imati za cilj ublažavanje očekivanih socijalno-

ekonomskih posljedica, a koji podrazumijeva jedinstveni odgovor nadležnih državnih organa i podršku svih političkih aktera. Podrška građanima bila je po 50 eura, a tadašnji opozicioni poslanici su predlagali da svaki punoljetni građanin dobije 333 eura, a maloljetni 111 eura kako bi se makar malo ublažile posljedice pandemije. U tom periodu su predsjednici skupštinskih Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje, ljudska prava i slobode, bezbjednost i odbranu upućivali saopštenja javnosti pozivajući građane Crne Gore da ličnim primjerom pokažu odgovornost i solidarnost u suočavanju sa globalnom prijetnjom. Na sjednici 1. aprila 2020. članovi Kolegijuma predsjednika Skupštine zaključili su da rad Skupštine Crne Gore i radnih tijela u kriznoj situaciji pojave korona virusa mora biti organizovan na način da omogućava obavljanje zakonodavne, kontrolne i nadzorne funkcije, uz poštovanje propisanih mjera zdravstvene zaštite. Već 16. aprila 2020. u Skupštini Crne Gore prvi put, posredstvom onlajn video konferencije, održane su sjednice radnih tijela, a uvažavajući preporuke nadležnih institucija, Skupština Crne Gore je i u narednom periodu nastavila sa radom na navedeni način kako bi doprinijela zaštiti zdravlja. Na sjednici Kolegijuma predsjednika Skupštine Crne Gore 15. aprila prošle godine predstavnici Vlade prezentovali su paket mjera socio-ekonomske održivosti u uslovima zdravstvene krize izazvane epidemijom koronavirusa prema kojem je poslanik Vučurović bio kritički nastojan. U mjeri mogućeg u tom periodu održavane su sjednice Skupštine na kojima nije uvažen nijedan predlog tadašnje parlamentarne opozicije. Podsjetio je da je Druga sjednica Prvog redovnog (proljećnjeg) zasijedanja koja je počela 22. aprila 2020. bila prva sjednica Skupštine Crne Gore nakon proglašenja pandemije koja je održana uz poštovanje mjera socijalne distance, kao i drugih tada važećih mjera i preporuka. Ukazao je da je Skupština Crne Gore 25. juna 2020. donijela Zakon o amnestiji lica osuđenih za krivična djela propisana zakonima Crne Gore i lica osuđenih stranom krivičnom presudom koja se izvršava u Crnoj Gori, kako bi se primjenom instituta amnestije izvršilo rasterećenje zatvora u periodu pandemije, čime se stvara mogućnost da se smanji i radno opterećenje službenika, što je bila i jedna od preporuka Komiteta Savjeta Evrope za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Poslanik Vučurović je istakao da su u periodu suočavanja sa pandemijom virusa COVID-19, a u cilju obezbjeđivanja nesmetanog funkcionisanja Skupštine donesene i izmjene Poslovnika Skupštine Crne Gore kojima su definisani organizacija i rad Skupštine u slučaju proglašenja vanredne situacije izazvane epidemijom zarazne bolesti COVID-19.

Podsjetio je da se Odbor za ljudska prava i slobode ovom problematikom posebno bavio prilikom razmatranja Izvještaja o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore u 2020. godini, čije posebno poglavlje je bilo posvećeno ljudskim pravima u doba pandemije. Tom prilikom članovi Odbora su se saglasili sa zaključkom Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore da je u 2020. godini zbog uticaja korona virusa došlo do izvjesne stagnacije ljudskih prava u ekonomskoj i socijalnoj sferi. Iako se ne može govoriti o masovnim i sistemskim kršenjima ljudskih prava, bilo je očiglednih povreda u sferi ograničenja prava i sloboda. Poslanik Vučurović je zaključio da je Skupština Crne Gore u proteklom periodu krize u mjeri mogućeg nastavila sa vršenjem redovnih parlamentarnih aktivnosti, kako u zakonodavnom dijelu, tako i u vršenju kontrolne i nadzorne uloge.

Gordana Siljanovska-Davkova, predsjednica Odbora za jednake šanse za žene i muškarce Skupštine Republike Sjeverne Makedonije je saopštila da je u njihovoj državi pet puta proglašavano vanredno stanje, a poslednji put radi održavanja parlamentarnih izbora. Tokom pandemije Parlament nije radio onlajn, već su sjednice Sobraanja održavane uz fizičko prisustvo poslanika i poštovanje epidemioloških mjera. U tom periodu poslanici nijesu bili u mogućnosti da se sastaju sa građanima, a mnogi zakoni su usvojeni po skraćenom postupku. Istakla je da je opozicija bila pokrenula interpelaciju o radu predsjednika Skupštine zbog kršenja zdravstvenih preporuka, jer je u namjeri da obezbijedi većinu za glasanje odlučio da u Sobraanje dovede dva poslanika koji su bili pozitivni na korona virus, što je krivično djelo. Međutim, interpelacija je odbijena kao neregularna.

Na drugoj panel diskusiji na temu „Jačanje saradnje između parlamenata i ombudsmana - put ka unapređenju ljudskih prava u regionu Zapadnog Balkana“ uvodna izlaganja imali su: Zoran Pašalić, zaštitnik građana Republike Srbije, Ljubinko Mitrović, predsjedavajući ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine i Snežana Armenko, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Zoran Pašalić, zaštitnik građana Republike Srbije, je saopštio da je autor novog Predloga zakona o Zaštitniku građana institucija Zaštitnika, a formalni predlagač zakona biće Ministarstvo javne uprave i

lokalne samouprave. Predlogom zakona nastoji se ojačati uloga i finansijska nezavisnost institucije Zaštitnika građana. Prilikom podnošenja godišnjeg izvještaja Zaštitnika građana Narodnoj skupštini, ovaj Izvještaj ne treba da bude formalni prikaz onog što je Ombudsman uradio, već da ukaže na ključne probleme, a na sjednici Skupštine treba da budu prisutni i svi ministri kako bi saopštili šta planiraju da urade povodom uočenih problema. U direktnim kontaktima sa predsjednicima pojedinih odbora Skupštine insistirao je na uspostavljanju direktnije komunikacije sa Parlamentom i odborima. Podatak da je samo 68,63% preporuka Zaštitnika građana koje se odnose na resor uprave realizovano, ukazuje na sporu i neadekvatnu reakciju organa uprave, što bi moglo da se unapređuje budućom bližom saradnjom sa Parlamentom. Naglasio je da niko u Republici Srbiji ne može da kontroliše instituciju Zaštitnika građana.

Ljubinko Mitrović, predsjedavajući ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine je saopštio da je Institucija započela sa radom 1996, a njeno sjedište je u Banjoj Luci, dok su područne kancelarije u Sarajevu, Mostaru i Brčkom, a terenska kancelarija u Livnu. U Instituciji radi preko 30 pravniksa sa položenim pravosudnim ispitom, od kojih su mnogi na postdiplomskim studijama, a tri su doktori nauka. Imaju izuzetno dobru saradnju sa svih 13 parlamenata u Bosni i Hercegovini, a najbolju sa Parlamentarnom skupštinom Bosne i Hercegovine kojoj podnose godišnje izvještaje. U poslednjih pet godina sačinili su 24 specijalna izvještaja na različite teme. Jednom godišnje imaju obavezu da sa Zajedničkom komisijom za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine organizuju tematsku konferenciju. Stepenn realizacije preporuka Ombudsmana u Bosni i Hercegovini je od 75 do 80%, a na Zajedničkoj komisiji za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine raspravlja se o stepenu realizacije preporuka Ombudsmana. U praksi, Zajednička komisija upućuje pismo nadležnim organima kojim ih podsjeća da nijesu realizovali preporuke Ombudsmana i uvjereni su da će se tako povećati stepenn njihove realizacije. U praksi najviše problema imaju u odnosima sa izvršnom vlašću kantona i entiteta koji nijesu realizovali značajan broj preporuka Ombudsmana. U prethodnoj godini Ombudsman je podnio 28 zakonodavnih inicijativa. Od ove godine, na poziv organa izvršne vlasti predstavnici Ombudsmana učestvuju u svojstvu posmatrača u radnim grupama za pripremu predloga zakona.

Snežana Armenko, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je saopštila da Zaštitnik nakon što završi ispitivanje povrede ljudskih prava daje mišljenje o tome da li je, na koji način i u kojoj mjeri došlo do kršenja ljudskih prava i sloboda. Takvo mišljenje sadrži i preporuku šta treba preduzeti da bi se povreda otklonila i rok za njeno otklanjanje, a starješina organa dužan je da u ostavljenom roku dostavi izvještaj o radnjama preduzetim na izvršenju preporuke. Ukoliko to ne učini, Zaštitnik može upoznati neposredno viši organ, podnijeti poseban izvještaj i obavijestiti javnost. Kao krajnja mjera koja Zaštitniku stoji na raspolaganju ostaje podnošenje inicijative za pokretanje postupka za razrješenje lica čijim je radom, odnosno postupanjem došlo do povrede i u određenim situacijama da podnese zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka. Iako je Zakonom propisana obaveza da se u određenom roku dostavi izvještaj o radnjama preduzetim na izvršenju preporuka, ukoliko se ta obaveza ne izvrši, Zaštitnik, osim navedenih mogućnosti, nema drugi mehanizam prinudnog izvršenja preporuka. Naglasila je da se preporuke Zaštitnika ne mogu posmatrati izolovano od mišljenja koja moraju biti kvalitetno urađena kako bi se snagom argumenata ukazalo na uočenu povredu prava. Baš zato što preporuke nijesu pravno obavezujuće, Zaštitnik se trudi da mišljenjima da adekvatnu i autoritativnu pravnu težinu slijedeći praksu Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda. Istakla je da je institucija Zaštitnika zadovoljna stepenom realizacije pojedinačnih preporuka. Mediji su veoma zainteresovani za mišljenja Zaštitnika i u saradnji sa njima stvaraju određeni pritisak na organe da realizuju date preporuke. Kada je riječ o pojedinačnim preporukama koje imaju tendenciju da postanu sistemske, u takvim situacijama putem referentnih međunarodnih organizacija uspostavljaju dijalog sa organima na koje se mišljenje odnosi i angažuju esterne eksperte.

Govoreći o izvještaju o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore koji se godišnje podnosi Skupštini Crne Gore, zamjenica Zaštitnika Armenko je saopštila da se isti više bavi sistemskim anomalijama i sadrži ocjene i zaključke o uočenim sistemskim nepravilnostima, ali i o dobrim praksama. Takođe, sadrži i preporuke za preventivno i korektivno djelovanje u cilju smanjenja kršenja ljudskih prava. Prilikom predavljanja izveštaja o radu u Skupštini Crne Gore Zaštitnik svake godine izražava nadu da će izvještaj predstavljati strateški dokument kojim se kroz pritužbe uočavaju nepravilnosti, a takođe predlaže načine za njihovo rješavanje. Nadaju se da će izvještaj Zaštitnika biti shvaćen i prihvaćen u cilju snaženja

postojećeg kadrovske kapaciteta i vladavine prava, a samim tim da će se povećati povjerenje javnosti u zakonit i efikasan rad organa. Iako se na njihovo zadovoljstvo izvještaj o radu Zaštitnika prihvata, što predstavlja potvrdu kvaliteta rada Zaštitnika, izostaje kontinuirano praćenje problematike koju je Zaštitnik identifikovao i tim povodom dao preporuke. Sugestija institucije Zaštitnika je da se ne dozvoli da se stekne utisak da su izvještaji Zaštitnika protokolarnog karaktera i da skupštinski Odbor formalno verifikuje izvještaj, a nakon toga da se ne preduzimaju radnje na prevazilaženju problema i prevenciji mogućih kršenja ljudskih prava, jer se time obesmišljava podnošenje izvještaja Skupštini. Intencija zakonodavca nije bila da podnošenje izvještaja ima za cilj kontrolu rada Zaštitnika, već da se prati i unapređuje stanje ljudskih prava u državi. Smatra da je neophodno jačati saradnju sa Skupštinom Crne Gore i njenim odborima, razmotriti uvođenje prakse da se na osnovu izvještaja sačini strategija pristupa identifikovanim problemima i njihovog rješavanja kroz kontrolna saslušanja resornih ministara. Treba razmotriti mogućnost da poput Komiteta ministara Savjeta Evrope koji nadzire izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava, Skupština Crne Gore povodom razmatranja izvještaja o radu Zaštitnika donese zaključak kojim bi zadužila pojedina resorna ministarstva u čijoj oblasti je identifikovan sistemski problem da sačine polugodišnji ili godišnji pojedinačni ili opšti akcioni plan kojim bi se utvrdio način rješavanja konkretne preporuke i opštih preporuka.

27. jula 2021. godine u popodnevnim satima organizovana je moderirana diskusija na temu „Zašto je uvođenje rodne perspektive važno za zakonodavni proces“ u okviru koje su govorile Janet Veitch iz Ženske budžetske grupe Ujedinjenog Kraljevstva i poslanica Jelena Božović, u svojstvu članice Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore.

Janet Veitch je govorila o razlici između pola i roda, o značaju uvođenja rodne perspektive prilikom donošenja zakona i o tome da li neravnoteža u odnosima moći između muškaraca i žena utiče na donošenje zakona u parlamentu. Istakla je da se pol odnosi na biološke karakteristike, dok rod označava društveni konstrukt koji nam se dodjeljuje na osnovu pola. Ukazala je da je veoma važno da se rodne razlike uzmu u obzir prilikom izrade nacrt propisa ukoliko želimo da propis bude djelotvoran, efikasan i utemeljen na činjenicama. Važno je razmotriti kako će određeni propis uticati na pripadnike muške i ženske populacije. U cilju rodne ujednačavanja bitno je razmišljati i o rodno ravnopravnom budžetiranju. Istakla je da žene još uvijek ne daju dovoljno doprinosa u društvu kao muškarci, jer postoje barijere na tržištu rada, ali je potrebno preduzeti aktivnosti na ublažavanju postojećih barijera. U neformalnoj ekonomiji žene su više zastupljene, a u pripremi propisa obično se uzimaju u obzir samo podaci koji se tiču formalne ekonomije. Globalni podaci ukazuju da 4-6% muškaraca češće pokreće sopstveni biznis od žena. Žene se susreću sa četiri vrste barijera u svom djelovanju: socijalne norme, diskriminatorni zakoni, odsustvo pristupa finansijskim sredstvima i neprepoznavanje neplaćenog rada kojim se dominantno bave žene. Janet Veitch je saopštila da su četiri koraka ključna u rodnom ujednačavanju: potrebno je odvojeno prikupljati podatke o ženama i muškarcima i razvrstati ih, unaprijediti način kojim osluškujemo potrebe muškaraca i žena, posebno analizirati uticaj politika na žene i muškarce i izraditi mjerljiva rodno osjetljiva rješenja. Informisala je u da u britanskom Parlamentu postoji Jedinica za nadzor koja prikuplja podatke potrebne za rad odbora i na taj način im pomaže u vršenju nadzora nad vladom, naglašavajući da parlament ne treba da se oslanja na podatke koje dobija od vlade.

Poslanica Jelena Božović je govorila o uticaju pandemije virusa COVID-19 na žene i o aktivnostima Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore. Istakla je da je COVID kriza u Crnoj Gori bila iskorišćena od strane bivše vlasti koja je dodatno produbila ovu krizu. Podsjetila je da je Vlada Crne Gore, po preporuci Nacionalnog koordinacionog tijela, objavila spiskove sa imenima lica koja su imala rješenja o samoizolaciji, što je kasnije od Ustavnog suda ocijenjeno neustavnim, a danas su u toku brojni sudski postupci građana protiv države.

Podsjetila je da je Odbor za rodnu ravnopravnost posvetio niz aktivnosti temi uticaja pandemije COVID-19 na muškarce i žene. Tema trinaestog zasjedanja Ženskog parlamenta održanog 8. marta 2021. bila je „Vodeći aspekti doprinosa (ekonomija i neplaćeni rad) i dodatnih opterećenja žena tokom pandemije COVID-19“. Prilikom diskusije ocijenjeno je da su žene u Crnoj Gori najpogođenije krizom u vrijeme pandemije budući da rade u sektorima privrede koji su bili pod najsnažnijim udarom, bilo da su u pitanju usluge, maloprodaja, turizam, ugostiteljstvo ili dva velika sektora koja su tražila dodatna prilagođavanja i enormne napore, a koja su u značajnoj mjeri feminizovana, a to su zdravstvo i školstvo. Tokom pandemije

su se učvrstile patrijarhalne rodne uloge, pokazalo se da neutralni zakoni ne djeluju jednako na žene i muškarce, da ne postoje rodno senzitivni ciljevi, da je društvo još daleko od rodno budžetiranja i da se još posvećuje nedovoljno pažnje na osnaživanje žena, a posebno onih koje trpe višestruku diskriminaciju. Informisala je učesnike skupa da je stalna predstavica UNDP-ja u Crnoj Gori Daniela Gašparikova na tom zasjedanju Ženskog parlamenta predstavila rezultate istraživanja UNDP-ja „Doprinos žena ekonomiji Crne Gore i neplaćeni rad u vrijeme COVID-19 pandemije“. Tom prilikom je istakla da je nesrazmjeran uticaj pandemije na žene na globalnom nivou posledica duboko ukorijenjenih nejednakosti, društvenih normi i nejednakih odnosa moći. Izvještaj pokazuje da je tokom aprila, maja i juna 2020. godine doprinos žena neplaćenom radu i njezi u domaćinstvu premašio isti rad muškaraca za 92% tokom istog perioda, dok je novčana vrijednost takvog rada projektovana je na 122 miliona eura. Pandemija je uticala i na ukupan pad od 2,35 miliona eura neto zarada žena na kraju juna prošle godine, u odnosu na kraj februara. U Izvještaju je ocijenjeno da uticaji COVID-19 nijesu rodno neutralni, jer neposredne i dugoročne posledice pandemije posebno utiču na žene. Najveći je porast broja nezaposlenih žena u kategoriji od 31 do 40 godina starosti, dok kategorija nezaposlenih žena koje traže posao do godinu dana bilježi porast od čak 38,7%. Ovi podaci ukazuju na činjenicu da je kriza imala naročito snažan uticaj na mlađe žene. Podsjetila je da Izvještaj pokazuje da je i prije pandemije, BDP po glavi stanovnika za žene dostigao samo 86% nacionalnog prosječnog BDP-a, u poređenju sa 114% koliko iznosi za muškarce.

Poslanica Božović je informisala učesnike Konferencije da je Odbor za rodnu ravnopravnost na 45. sjednici u prethodnom, 26. sazivu Skupštine Crne Gore, 22. juna 2020. održao Konsultativno saslušanje na temu „Rodni aspekti mjera preduzetih tokom pandemije virusa COVID-19“ na kojem je navedeno da je u periodu trajanja epidemije broj prijavi nasilja povećan za 27%. U periodu od 1. januara do 21. juna 2020. prijavljeno je 1.446 slučajeva. Takođe, u centrima za socijalni rad povećan je broj prijavi nasilja. Polazeći od navedenog, konstatovano je da je cio sistem državne uprave u partnerstvu sa nevladinim sektorom pružaoca specijalnih usluga pružio podršku žrtvama nasilja i da su na taj način ispunili preporuke Komiteta država potpisnica Istanbulske konvencije, koje su bile u tri pravca – da se obezbijedi onlajn savjetovanje žrtvama nasilja; da se obezbijedi onlajn prijava i da se omoguće dodatni kapaciteti za borbu protiv nasilja koji podrazumijevaju i dodatne tehničke, kadrovske i prostorne kapacitete; da se izdvoji žrtva nasilja od nasilnika i da boravi u tom prostoru u kriznim štabovima i skloništim sa svom podrškom, uključujući i savjetodavnu podršku. Vlada Crne Gore i UNDP pokrenuli su SOS mobilnu platformu koja omogućava brzu dojavu o izloženosti nasilju, a mobilna aplikacija „Budi sigurna“ omogućava žrtvama nasilja da samo jednim klikom zatraže pomoć.

Poslanica Jelena Božović je saopštila da je Skupština Crne Gore je u 21. sazivu ustanovila novo stalno radno tijelo – Odbor za ravnopravnost polova, prvi institucionalni mehanizam za postizanje rodne ravnopravnosti u CG. Izmjenama izbornog zakona 2014. godine poboljšana je politička participacija žena, povećan broj žena na izbornim listama i procenat zastupljenosti žena u zakonodavnim tijelima. U 27. sazivu Skupštine Crne Gore, od 81 poslanika 22 su žene ili 27,16 %, dok su u 26. sazivu bile 24 žene ili 29,63%, što je predstavljalo povećanje u odnosu na 25. saziv kada je bilo 15 žena ili 18,5%. Jedna žena obavlja funkciju potpredsjednice Skupštine, a struktura parlamentarnih tijela pokazuje brojčanu zastupljenost i prisutnost žena u radnim tijelima, osim u Odboru za bezbjednost i odbranu. U rukovodstvu odbora tri žene su predsjednice odbora, a tri žene obavljaju funkciju šefica delegacija. Devet žena su članice u osam delegacija i Parlamentarnom odboru EU i CG za stabilizaciju i pridruživanje. U Delegaciji Skupštine Crne Gore u Parlamentarnoj skupštini NATO dvije žene su samo zamjenice članova. 11. juna 2021. godine u Službi Skupštine Crne Gore od ukupno 198 zaposlenih sa savjetnicima/cama, žena je 138 (70 %).

Poslanica Jelena Božović je upozнала i sa aktivnostima u oblasti rodne ravnopravnosti navodeći da je Skupština Crne Gore posvećena usvajanju rodno odgovornih zakona i politika, kao i jačanju svijesti o rodnoj ravnopravnosti u skupštinskoj kulturi. Skupština je 29. decembra 2020. donijela Odluku o izmjenama i dopunama Poslovnika Skupštine Crne Gore i propisano je da se najmanje jedan potpredsjednik Skupštine bira iz reda manje zastupljenog pola. Takođe, definisano je da se u postupku određivanja sastava Odbora, uključujući predsjednika i zamjenika predsjednika Odbora, vodi računa o odgovarajućem učešću manje zastupljenog pola, kao i da se u postupku određivanja sastava delegacija Skupštine vodi računa o odgovarajućem učešću manje zastupljenog pola.

Podsjetila je da se izmjenama Zakona o izboru odbornika i poslanika 2011. godine, prvi put u Crnoj Gori uvodi sistem kvota na kandidatskim listama na izborima, kojima je zakonodavac pokušao pospješiti participaciju žena u organima predstavničke vlasti. Njime je predviđeno da na izbornoj listi, mora biti najmanje 30% kandidata manje zastupljenog pola, da bi ista bila proglašena od strane Državne izborne komisije. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izboru odbornika i poslanika iz marta 2014. godine, predviđeno je da na izbornoj listi među svaka četiri kandidata prema redosljedu na listi (prva četiri mjesta, druga četiri mjesta i tako do kraja liste) mora biti najmanje po jedan kandidat pripadnik manje zastupljenog pola. Naglasila je da je u poslednjim zakonskim izmjenama predviđena i dodatna garancija za bolju predstavljenošću žena u organima predstavničke vlasti, jer shodno novousvojenom rješenju “ako mandat prestane odborniku, odnosno poslaniku iz reda manje zastupljenog pola, umjesto njega izabraće se prvi sljedeći kandidat na izbornoj listi iz reda manje zastupljenog pola”.

Istakla je da su do sada usvojena dva Plana aktivnosti za rodno odgovornu Skupštinu i da se trenutno radi na analizi primjene prethodnih planova i pripremi novog Plana za period 2022-2023, uz ekspertsku podršku misije OEBS-a. Takođe, dodala je da je Odbor za rodnu ravnopravnost 2018. godine inicirao aktivnosti za orodnjavanje crnogorskog budžeta. Naglasila je da je u maju 2021. godine Odbor je sa Ministarstvom pravde, ljudskih i manjinskih prava- Odjeljenjem za rodnu ravnopravnost i NVO “Ženska akcija” potpisao Memorandum o saradnji u procesu uvođenja rodno odgovornog budžetiranja u Crnoj Gori. Trenutno se radi na analizi primjene prethodnih planova i pripremi novog Plana za period 2022-2023, uz ekspertsku podršku misije OEBS-a. Donošenje plana predviđeno je Akcionim planom za jačanje zakonodavne i kontrolne uloge Skupštine Crne Gore u 2021. godini.

Imajući u vidu da je tokom 2020. godine HUGEN mreža u saradnji sa sedam parlamenata članova Mreže započela sa pilotiranjem procesa post-zakonodavnog nadzora, završni dan Konferencije bio je posvećen prezentaciji savremenih pristupa u post-zakonodavnom nadzoru koje je predstavila dr Maria Mousmouti, profesorica na Institutu za napredne pravne studije Univerziteta u Londonu.

Dr Maria Mousmouti je saopštila da post-zakonodavni nadzor predstavlja strukturisani proces prikupljanja podataka i informacija koji mora biti fokusiran na to kako se propisi primjenjuju. Naglasila je da post-zakonodavni nadzor ne postoji sam za sebe i povezan je sa kvalitetom zakonodavstva. Takođe, istakla je da parlament i vlada imaju zajednički interes da se jača nadzor nakon usvajanja zakona. Post-zakonodavni nadzor vladi omogućava bolju pripremu predloga zakona usredsređivanjem na vjerovatne teškoće u primjeni, pomaže u ranijem prepoznavanju problema u primjeni zakona i omogućava pouke o tome šta je bilo dobro i onome što nije bilo dobro. Sprovođenje post-zakonodavnog nadzora veoma je važno za jačanje kontrolne uloge parlamenta. Četiri su ključna razloga zbog kojih zakonodavstvo treba pratiti tokom vremena i zbog kojih je post-zakonodavni nadzor neophodan: vladavina prava, što znači da zakone treba primjenjivati kako bi se omogućilo načelo zakonitosti i pravna sigurnost, „sistem ranog upozoravanja“ na negativne efekte po osnovna prava, ocjena reakcija zakona na probleme i pojave koje treba regulisati i djelotvornost zakona i drugih propisa u realnom životu. U Njemačkoj ex-post interna revizija je obavezna za sve zakonodavne postupke koji prelaze određeni iznos troškova. U Ujedinjenom Kraljevstvu od Vlade se zahtijeva da objavi Memorandum o sprovođenju svih značajnih primarnih zakona, osim Zakona o finansijama i to tri do pet godina nakon Kraljevskog ukaza, a pored toga svaki od odbora ima slobodu da obavi post-zakonodavni nadzor. U Belgiji u parlamentarnom odboru za ex-post ocjenu zakonodavstva, post-zakonodavni nadzor se može pokrenuti peticijom u kojoj se ističu problemi u primjeni, preporukama iznijetim u presudi Ustavnog suda o primjeni određenih zakonskih akata i godišnjem izvještaju Vrhovnog tužioca Parlamentu koji može da naglasi probleme u tumačenju i sprovođenju određenih zakona. Kriterijumi za evaluaciju su relevantnost, djelotvornost, efikasnost, održivost i uticaj. Naglasila je da dobro zakonodavstvo podrazumijeva efikasnost, učinkovitost i jasnoću normi, pri čemu je učinkovitost posebno važna. Četiri su elementa djelotvornosti zakona: svrha, sadržina, kontekst i rezultati. Zaključila je da djelotvoran zakon ima kapacitet da dovede do konkretnih rezultata.

U Švajcarskoj postoji ustavna obaveza za sprovođenje post-zakonodavnog nadzora, kao i u Francuskoj. U sami postupak post-zakonodavnog nadzora može biti uključeno više institucija, ali parlamenti imaju ključnu ulogu. Naglasila je da vlade sprovode zakone i imaju direktni pristup podacima i

informacijama o primjeni zakona i raspoložu stručnim znanjem, parlamenti imaju zakonodavnu i nadzornu funkciju, a nezavisne institucije i eksperti posjeduju stručnost i samostalnost. Parlamenti se na različite načine bave post-zakonodavnim nadzorom, jer u nekim parlamentima postoji poseban odbor koji se bavi ovim pitanjima i sačinjava izvještaj koji dostavlja nadležnim odborima u zavisnosti od teme post-zakonodavnog nadzora. Posebno je istakla da je saradnja ključna i da post-zakonodavni nadzor zahtijeva interakciju između vlade i parlamenta, jer imaju zajednički interes za jačanjem nadzora nakon usvajanja zakona. Za uspješno sprovođenje post-zakonodavnog nadzora potrebno je obezbijediti i neophodne resurse. Učesnici treninga su upoznati sa načinom pokretanja post-zakonodavnog nadzora, rezultatima i njihovim korišćenjem, kao i načinima na koje treba učiti iz rezultata post-zakonodavnog nadzora. Dr Marija Musmuti je informisala učesnike Kurasa o primjeru nadzora poslije usvajanja zakona u Ujedinjenom Kraljevstvu, predstavljajući nadzor nad Zakonom o zabrani mita iz 2010. godine.

U drugom dijelu treninga bilo je riječi o tome šta se dešava nakon sprovođenja post-zakonodavnog nadzora. Naglašeno je da je faza nastavka najvažniji dio cijelog procesa i da su naredni koraci važni jer su uloženi vrijeme i sredstva za sprovođenje post-zakonodavnog nadzora, prikupljanjem činjenica utvrđene su važne informacije o zakonu, ocijenjeno je da li je zakon djelotvoran i šta bi trebalo unaprijediti. Izrada izvještaja o post-zakonodavnom nadzoru je bitna, ali ukoliko se post-zakonodavni nadzor posmatra kao dijalog između Vlade i Parlamenta, onda je to sami početak. Važno je da se o nalazima, preporukama i zaključcima sadržanim u izvještaju vodi diskusija i da se resorni ministri pozivaju ne samo na sjednice odbora, već i plenuma. U ovoj fazi ključno je praćenje realizacije preporuka koje moraju biti bazirane na dokazima i utvrđenim činjenicama. Potrebno je da se fokusiramo na samo sprovođenje preporuka i na faktore koje je moguće kontrolisati. Preporuke moraju biti dobro promišljene i potkrijepljene dokazima. Profesorica Mousmouti je istakla da je post-zakonodavni nadzor polazna tačka za dijalog između Parlamenta i Vlade, sa fokusom na zakon, odnosno politiku nad kojom se vrši nadzor. Dijalog se vodi o nalazima i preporukama, odnosno o načinu na koji treba unaprijediti sprovođenje i djelotvornost zakona, odnosno politike. Praćenje realizacije preporuka moguće je realizovati na sjednicama odbora, saslušanjima resornih ministara, razmatranjem izvještaja o njihovoj realizaciji, organizovanjem terenskih posjeta i sličnim aktivnostima.

Programski menadžer Vestminsterske fondacije za demokratiju Ivan Radojević je istakao da je od parlamenata Zapadnog Balkana uključenih u projekat Vestminsterske fondacije za demokratiju Skupština Crne Gore najdalje otišla u fazi naknadnog praćenja izvještaja o post-zakonodavnom nadzoru. Kao primjer najbolje prakse, istakao je Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore koji je vršio nadzor nad članom 21 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom. Podsjetio je da je finalni Izvještaj o post-zakonodavnom nadzoru predstavljen na Trećoj sjednici Odbora, 21. januara 2021. godine u prisustvu svih subjekata uključenih u izradu ovog dokumenta, predstavnika nadležnih državnih organa, međunarodnih organizacija sa sjedištem u Crnoj Gori i nevladinog sektora. Posebno je pohvalio Izvještaj sa sjednice Odbora sa Zaključkom (u 19 tačaka) koji je dostavljen Kolegijumu predsjednika Skupštine Crne Gore na upoznavanje i nadležnim institucijama na realizaciju. Podsjetio je da je Odbor pozvao institucije da implementiraju preporuke sadržane u Izvještaju i Zaključak Odbora. Posebno je značajno što je Planom aktivnosti Odbora za 2021. godinu u IV kvartalu planirano kontrolno saslušanje predstavnika nadležnih ministarstava zaduženih za realizaciju Zaključka Odbora i preporuka sadržanih u Izvještaju o post-zakonodavnom nadzoru. Radojević je zaključio da ovakvim djelovanjem Odbor za ljudska prava i slobode pokazuje da i u regionu Zapadnog Balkana postoji primjer dobre prakse sprovođenja post-zakonodavnog nadzora. Takođe, informisao je da će Vestminsterska fondacija za demokratiju nastaviti da radi na razvijanju indikatora za post-zakonodavni nadzor i da je u toku formiranje ekspertske radne grupe, pa su tim povodom početkom jula uputili dopis Generalnom sekretaru Skupštine Crne Gore sa molbom za delegiranje predstavnika Skupštine Crne Gore koji bi učestvovali u radu ove radne grupe.

INFORMACIJA
SA SASTANKA PREDSEDNIKA ODBORA ZA Ljudska PRAVA I SLOBODE
JOVANA JOLA VUČUROVIĆA I PREDSEDNICE ODBORA
ZA RODNU RAVNOPRAVNOST BOŽENE JELUŠIĆ SA
SPECIJALNOM IZVJESTITELJKOM UN-A O PRODAJI I SEKSUALNOM
ISKORIŠĆAVANJU DJECE, UKLJUČUJUĆI DJEČJU PROSTITUCIJU, DJEČJU
PORNOGRAFIJU I PROIZVODNJU MATERIJALA O SEKSUALNOM
ZLOSTAVLJANJU DJECE MAMOM FATIMOM SINGHATEH,
održanog u Podgorici 10. septembra 2021.

Predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost Božena Jelušić i predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović sastali su se sa specijalnom izvjestiteljkom UN-a o prodaji i seksualnom iskorišćavanju djece, uključujući dječju prostituciju, dječju pornografiju i proizvodnju materijala o seksualnom zlostavljanju djece Mamom Fatimom Singhateh koja je boravila u Crnoj Gori od 8. do 16. septembra 2021.

Sastanak je održan 10. septembra 2021. godine.

Cilj posjete Crnoj Gori, realizovane na poziv Vlade Crne Gore, bio je utvrđivanje činjenica i analiza stanja u oblastima obuhvaćenim mandatom specijalne izvjestiteljke, sa posebnim osvrtom na mjere preduzete radi očuvanja i zaštite ljudskih prava djece žrtava prodaje i seksualnog iskorišćavanja, kao i na uticaj nacionalnih, regionalnih i međunarodnih mjera na ljudska prava žrtava, uključujući uložene napore i preostale izazove. Takođe, specijalna izvjestiteljka prikuplja najbolje prakse kako bi druge države mogle da uče iz tih iskustava.

U skladu sa njenim mandatom, specijalna izvjestiteljka se posebno bavi sledećim pitanjima:

- priroda, obim i razmjere prodaje i seksualnog iskorišćavanja djece;
- osnovni uzroci i faktori koji doprinose prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, uključujući i tražnju za prodajom i seksualnim iskorišćavanjem djece;
- obrasci prodaje djece, dječje prostitucije i dječje pornografije;
- zakonodavni, politički i institucionalni okvir, uključujući pravni okvir i nacionalne strategije i mehanizme saradnje za borbu protiv prodaje i seksualnog iskorišćavanja djece i pružanje pomoći žrtvama;
- rana podrška, uključujući ranu identifikaciju i pomoć žrtvama i osobama koje su imale takva iskustva;
- pružanje sveobuhvatnih usluga zaštite, oporavka i rehabilitacije djeci žrtvama prodaje i seksualnog iskorišćavanja;
- pristup učinkovitim pravnim lijekovima, zadovoljenju i naročito nadoknadi za žrtve i drugim mjerama sa ciljem društvene inkluzije osoba koje su imale takva iskustva;
- istraga, sudsko gonjenje i kažnjavanje počinitelaca, kao i prava žrtava u krivičnom postupku, uključujući princip nekriminalizovanja žrtava;
- mjere usmjerene na prevenciju i intervencije namijenjene identifikovanim ranjivim grupama;
- saradnja i partnerstva, naročito u vezi sa prekograničnim slučajevima, ali i partnerstva i saradnja sa ostalim akterima, kao što je privatni sektor, u borbi protiv ove pojave, uključujući i aktivnosti privrednih subjekata i lanaca nabavke;
- primjeri najbolje prakse u suzbijanju prodaje i seksualnog iskorišćavanja djece;
- glavni izazovi u borbi protiv prodaje i seksualnog iskorišćavanja djece;
- informaciono-komunikacione tehnologije kojima se olakšava prodaja i seksualno iskorišćavanje djece;
- seksualno iskorišćavanje djece u oblasti putovanja i turizma;
- surogatstvo i prodaja djece i
- nelegalna usvojenja.

Specijalna izvjestiteljka se interesovala za aktivnosti realizovane u okviru zakonodavne i kontrolne uloge Parlamenta usmjerene na zaštitu prava djeteta i postavila je sledeća pitanja:

- Kakva je uloga Odbora za ljudska prava i slobode u razmatranju izvještaja koje sačinjava Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore i šta podrazumijeva postupak razmatranja izvještaja na sjednici Odbora?

- Kakva je priroda kontrolne uloge Odbora za ljudska prava i slobode u zaštiti prava djeteta, šta se dešava kada nadležne institucije ne ispoštuju preporuke i koja su ovlašćenja Odbora u tim slučajevima?

- Da li u okviru kontrolnih ovlašćenja postoji neko pravilo koje doprinosi povezivanju odbora, da li Odbor za ljudska prava i slobode ima ovlašćenja da zahtijeva povećanje budžetskih sredstava za neku instituciju u cilju realizacije određenih preporuka?

- Da li poslanici mogu da podnesu inicijativu za donošenje zakona?

- Da li Odbor za rodnu ravnopravnost prilikom razmatranja predloga zakona insistira na rodnoj perspektivi, kako iz ugla finansija, tako i generalno?

- Koji odbor u Skupštini Crne Gore se bavi pitanjima koja se odnose na zaštitu prava porodice?

- Da li bi bila dobra ideja da jedna od preporuka koje će dati u izvještaju o posjeti Crnoj Gori bude osnivanje Odbora za prava djeteta u Skupštini Crne Gore koji bi se bavio pitanjima koja se tiču zaštite prava djeteta u svim sferama?

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je saopštio da je Skupština Crne Gore, kao najviše zakonodavno tijelo, dala svoj doprinos u ovoj oblasti donošenjem relevantnih zakona kojima su normativno definisana pitanja koja se odnose na zaštitu prava djeteta, a time i borba protiv prodaje i seksualnog iskorišćavanja djece i pružanje pomoći žrtvama. Takođe, nadležni odbori, prvenstveno Odbor za ljudska prava i slobode i Odbor za rodnu ravnopravnost, kako u okviru zakonodavne, tako i nadzorne uloge, razmatranjem izvještaja resornih institucija, pratili su stanje u ovoj oblasti i svojim zaključcima i preporukama doprinosili njegovom unapređenju. Naglasio je da kod svih poslanika, bez obzira kojoj političkoj partiji pripadaju, postoji konsenzus da su prava djeteta i njihova zaštita prioritet u društvu.

Razmatranje izvještaja nadležnih institucija na sjednici Odbora podrazumijeva da sjednici pored predstavnika predlagача prisustvuju i predstavnici svih resornih ministarstava i drugih institucija koje se bave određenom problematikom, kao i predstavnici međunarodnih i nevladinih organizacija i tom prilikom informišu o aktivnostima koje preduzimaju na realizaciji preporuka. Takođe, odbori organizuju kontrolna i konsultativna saslušanja na kojima prate stepen realizacije preporuka, kao i zaključaka Odbora. Subjekti koji nijesu realizovali preporuke mogu da snose političku odgovornost, dok odbori kroz kontrolne mehanizme insistiraju na realizaciji preporuka i zaključaka. Takođe, poslanici mogu i medijski da djeluju, informišu o institucijama koje ne realizuju preporuke i na taj način izvrše dodatni pritisak javnosti na njih. Takođe, Odbor za ljudska prava i slobode često realizuje terenske posjete kako bi se uvjerio u stepen poštovanja prava djeteta, a ovakvo djelovanje Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori je pohvalilo, smatrajući ga dobrom praksom koju bi trebalo da slijede i druge države.

Poslanik Vučurović je mišljenja da pitanja koja su predmet interesovanja specijalne izvjestiteljke nijesu u fokusu interesovanja nadležnih u Crnoj Gori i da bi im trebalo posvetiti više pažnje. Njegov utisak je da se ni o jednoj temi više ne priča, a da se manje uradilo. Odbor svojim preporukama i zaključcima može da pokrene određena pitanja, uputi inicijative, a Vlada je zadužena za realizaciju konkretnih politika. Istakao je da Odborom predsjedava od decembra 2020. godine i nastoji da u saradnji sa Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda Crne Gore i drugim nadležnim institucijama uradi što je više moguće u ovoj oblasti, uz naglasak da je za rješavanje svih uočenih problema potrebna simbioza i multisektorski pristup svih subjekata.

Istakao je da se Odbor za ljudska prava i slobode i prije interesovanja međunarodnih organizacija bavio ovom problematikom, shvatajući njen značaj za cjelokupno društvo. U prilog tome svjedoči podatak da je Odbor za ljudska prava i slobode još u februaru 2013. godine razmotrio Izvještaj o seksualnom iskorišćavanju djece u Crnoj Gori, koji je, na zahtjev ovog Odbora, sačinio Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore u okviru Projekta "Unapređenje položaja djeteta u cilju zaštite od svih vidova eksploatacije" koji je sprovodila regionalna mreža Ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope (CRONSEE), uz podršku Save the Childrena. Ukazao je da je Odbor u novembru 2013. razmotrio i Izvještaj

o rezultatima istraživanja o zaštiti djece od eksploatacije koji je sačinio Zaštitnik, a koji je objedinio: Izvještaj o dječjem prosjačenju u Crnoj Gori, Izvještaj o seksualnom iskorišćavanju djece u Crnoj Gori i Izvještaj o zloupotrebi djece putem interneta. Tom prilikom Odbor je prihvatio Izvještaj i donio Zaključak da, u skladu sa Planom aktivnosti za 2013. godinu, u saradnji sa Zaštitnikom i Delegacijom Skupštine Crne Gore u Parlamentarnoj skupštini Savjeta Evrope, a uz podršku UNICEF-a, Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori i Misije OEBS-a organizuje Drugi regionalni sastanak parlamentarnih tijela nadležnih za ljudska prava i prava djeteta sa ombudsmanima za djecu zemalja regiona na temu: “Prava djeteta - unapređenje položaja djeteta u cilju zaštite od svih vidova eksploatacije”, što je i realizovano 21. i 22. januara 2014. u Danilovgradu, čime je dat doprinos učešću Crne Gore u kampanji Savjeta Evrope „Jedno od petoro“ (Kampanja protiv seksualnog iskorišćavanja djece).

Specijalna izvjestiteljka je zahvalila na informacijama, navodeći da se prethodno sastala i sa zamjenicom Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za prava djeteta, mladih i socijalno staranje koja je informisala o pomenutim izvještajima i datim preporukama od kojih veliki broj još uvijek nije realizovan. Pojasnila je da se njen mandat odnosi na prodaju i seksualno iskorišćavanje djece i dijeli se na dvije ključne komponente: prodaju djece, što podrazumijeva prodaju beba u svrhu nezakonitog usvajanja, surogatstva i prodaje organa i seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje u oblasti turizma, na internetu, sklapanje dječjih brakova i trgovinu djecom u svrhu seksualne eksploatacije. Istakla je da će u odnosu na sve pomenute oblasti razmotriti i rodnu dimenziju.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode je informisao o aktivnostima Odbora u oblasti borbe protiv trgovine ljudima, gdje djeca, posebno “djeca ulice” često mogu biti potencijalne žrtve ove pojave koja pogađa sve države svijeta. U cilju kontinuiranog praćenja stanja u ovoj oblasti, Odbor je nedavno, u julu ove godine u okviru kontrolne i nadzorne uloge, razmotrio III GRETA izvještaj o implementaciji Konvencije Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori i Akcioni plan za sprovođenje Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za period 2019-2024, za 2021. godinu i Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za 2020. godinu. Razmatranjem navedenih dokumenata na 13. sjednici Odbora prikupljene su najnovije informacije i podaci od predstavnika nadležnih institucija, organa i organizacija o realizovanim aktivnostima u ovoj oblasti, nakon čega je Odbor sačinio Izvještaj sa Zaključkom (u 18 tačaka) koji je dostavio Kolegijumu predsjednika Skupštine Crne Gore na upoznavanje i nadležnim institucijama na realizaciju.

Kada je riječ o budžetskim sredstvima, predsjednik Vučurović je informisao da Odbor za ljudska prava i slobode, kao zainteresovano radno tijelo, razmatra godišnji Predlog zakona o budžetu za potrošačke jedinice koje su u nadležnosti ovog Odbora i bave se ljudskim pravima i slobodama, među kojima su institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava. Tom prilikom Odbor može da zahtijeva povećanje budžetskih sredstava za određene institucije, ali i smanjenje što se u praksi nije dešavalo s obzirom na ekonomsku situaciju zbog koje generalno svi dobijaju umanjena sredstva.

Predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost Božena Jelušić je saopštila da svaki poslanik može da podnese predlog zakona, kao i amandmane na predlog zakona koji je u skupštinskoj proceduri. Istakla je da se sjednice odbora javno prenose, pa su svi građani u prilici da se informišu o temama koje su predmet razmatranja na sjednicama radnih tijela Skupštine, problemima i mogućim načinima njihovog rješavanja. Smatra da se i na taj način vrši jedna vrsta pritiska na organe izvršne vlasti da rješavaju uočene probleme. Podsjetila je da su prilikom analize III GRETA izvještaja o implementaciji Konvencije Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori na sjednici Odbora za rodnu ravnopravnost informisani o nedovoljnom broju prevodilaca za djecu migrante, što je bio povod da se izvrši dodatni pritisak na organe izvršne vlasti da riješe ovaj izazov. Upoznala je i sa problemom u djelovanju Odbora za rodnu ravnopravnost prouzrokovanim činjenicom da je taj Odbor matični samo za Zakon o rodnoj ravnopravnosti iako bi, po prirodi stvari, trebalo da bude matični i za niz drugih, jer se iz ugla rodne ravnopravnosti mnogo bolje vide brojni problemi, a posebno oni koji se tiču nasilja nad ženama i djecom. Informisala je o jedinstvenom stavu svih članova i članica Odbora za rodnu ravnopravnost da svaki predlog zakona posmatraju kroz „rodne naočare“, pa se u praksi dešava da svi članovi ovog radnog tijela Skupštine podnesu amandman na predlog zakona i vrše pritisak na Skupštinu da se isti usvoji. Naglasila je da nema neutralnih

zakona. Takođe, istakla je da je Crna Gora jedina zemlja u regionu koja nema rodno odgovoran budžet, ali je ove godine prepoznata ta potreba i od sledeće godine radiće se rodno odgovorno budžetiranje. Nije riječ o posebnim sredstvima za žene, već o stvaranju zakona koji će ženama i muškarcima obezbijediti jednak pristup mogućnostima. Istakla je da je u izradi novi Plan aktivnosti za rodno osjetljivu Skupštinu.

Poslanica Jelušić je informisala specijalnu izvjestiteljku da je NVO LGBT Forum „Progres“ preko Odbora za rodnu ravnopravnost i Odbora za ljudska prava i slobode zahtijevala da se inicira izmjena Krivičnog zakonika Crne Gore u cilju pooštavanja kazni za krivična djela koja se odnose na obljubu sa djetetom, obljubu zloupotrebom položaja i nedozvoljene polne radnje i da je Vlada Crne Gore postupila po toj inicijativi i Skupštini Crne Gore dostavila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore koji je u skupštinskoj proceduri. Saopštila je da će Odbor za rodnu ravnopravnost, sa stanovišta svoje nadležnosti, razmatrati ovaj Predlog zakona i mišljenje dostaviti matičnom odboru, a ukoliko ocijene potrebnim podnijeće i amandmane. Takođe, istakla je da poslanici imaju mogućnost i da preko klubova poslanika vrše dodatni pritisak da se neka od rješenja koja predlažu prihvate.

Predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost je saopštila da se pitanjima koja se odnose na zaštitu prava porodice bavi više odbora u Skupštini Crne Gore, među kojima su: Odbor za rodnu ravnopravnost, Odbor za ljudska prava i slobode, Odbor za zdravstvo, rad i socijalno staranje, Zakonodavni odbor, a takođe se održavaju i sjednice Dječjeg parlamenta na kojima se razmatraju pitanja koja se odnose na prava djeteta. Međutim, ni na sjednicama Dječjeg parlamenta fokus nije bio na temama koje su u nadležnosti specijalne izvjestiteljke. Takođe, informisala je da Odbor za rodnu ravnopravnost dva puta godišnje organizuje sjednice Ženskog parlamenta na čijoj je sjednici održanoj u martu ove godine bilo riječi o vodećim aspektima doprinosa i dodatnim opterećenjima žena tokom pandemije COVID-19, dok će sledeće zasjedanje Ženskog parlamenta biti u sklopu obilježavanja 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama. Poslanica Jelušić smatra da bi bilo dobro da specijalna izvjestiteljka uputi preporuku za formiranje Odbora za prava djeteta, tim prije što djelovanje tog odbora ne bi iziskivalo dodatna finansijska sredstva.

Tokom posjete Crnoj Gori specijalna izvjestiteljka se sastala sa predstavnicima: Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva finansija i socijalnog staranja, Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva ekonomskog razvoja, Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija, Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta, Ministarstva zdravlja, institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Vrhovnog suda, Višeg državnog tužilaštva, Uprave policije i Savjeta za prava djeteta. Takođe, održani su sastanci sa predstavnicima Dječjeg doma „Mladost“ u Bijeloj i JU Centar „Ljubović“, kao i posjeta Nikšiću.

Na kraju posjete specijalna izvjestiteljka je na Press konferenciji održanoj 16. septembra 2021. godine u Eko zgradi Ujedinjenih nacija predstavila preliminarne nalaze posjete, dok će zvaničan Izvještaj biti predstavljen na sjednici Savjeta UN za ljudska prava u martu 2022.

INFORMACIJA
O UČEŠĆU PREDSEDNIKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE
JOVANA JOLA VUČUROVIĆA I ČLANA ODBORA DR ALBINA ĆEMANA
NA MULTILATERALNOM SASTANKU MREŽE ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I
RODNU RAVNOPRAVNOST ZAPADNOG BALKANA (HUGEN) NA TEMU
„UNAPREĐENJE POLOŽAJA ROMSKE ZAJEDNICE - PRIMJENA REGIONALNE
DEKLARACIJE O INTEGRACIJI ROMA IZ POZNANJA“,
održanom 29. septembra 2021.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović, član Odbora dr Albin Ćeman i stručna služba Odbora učestvovali su na Multilateralnom sastanku Mreže odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana (HUGEN) na temu „Unapređenje položaja romske zajednice- primjena

regionalne deklaracije o integraciji Roma iz Poznanja“, održanom putem onlajn platforme 29. septembra 2021. godine.

Multilateralni sastanak organizovala je Vestminsterska fondacija za demokratiju na inicijativu Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore koji je na Tematskoj sjednici održanoj u susret Međunarodnom danu Roma, 7. aprila 2021. godine inicirao održavanje ovakvog skupa u namjeri da nagradi uloženi napor, životnu uspješnost, kao i aktivizam na integraciji romske i egipćanske populacije u crnogorsko društvo Sokolja Beganaja, načelnika Direkcije za inkluziju Roma i Egipćana u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava. Ideja za organizovanje ovog skupa inicirana je iz razloga što se životna želja ovog uspješnog Roma odnosila na namjeru da pomogne rješavanju problema svojih sunarodnika i da se preko njegove životne priče pokaže da je u prevazilaženju stereotipa, predrasuda i diskriminacije ključ u obrazovanju, koje je i put u potpunu integraciju u svakom društvu.

Svi učesnici Multilateralnog sastanka su izrazili zahvalnost Odboru za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore na pokretanju regionalnog dijaloga o ovoj veoma važnoj temi.

Na sastanku koji je okupio predstavnike radnih tijela iz osam parlamenata država Zapadnog Balkana koja imaju nadležnosti u oblasti ljudskih prava i rodne ravnopravnosti, kao i članove stručnih službi, bilo je riječi o položaju romske zajednice i sprečavanju ugovorenih brakova kao jednom od izazova sa kojim se suočava cio region Zapadnog Balkana. S obzirom da pripadnici romske zajednice predstavljaju jednu od najviše diskriminiranih grupa u društvu, unapređenje njihovog položaja i njihova puna integracija je jedan od koraka u procesu pristupanja regiona Zapadnog Balkana Evropskoj uniji, a najnoviji izvještaji Evropske komisije ukazuju da se pripadnici romske zajednice i dalje teško zapošljavaju i ostvaruju pravo na obrazovanje.

Nakon uvodnih napomena direktora Vestminsterske fondacije za demokratiju za Zapadni Balkan Emila Atanasovskog, održana je prva panel diskusija na temu „Dosadašnja primjena regionalne deklaracije o integraciji Roma iz Poznanja- dalji put ka unapređenju položaja i kvaliteta života romske zajednice“ na kojoj su govorili: predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović, članica Komisije za rad i socijalnu politiku Skupštine Republike Sjeverne Makedonije Ljatiše Šikovska, predsjednik Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine Republike Srbije Muamer Bačević i predsjednik Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine Lazar Prodanović.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je predstavio iskustva Crne Gore u ovoj oblasti naglašavajući da Crna Gora u skladu sa smjernicama iz Izvještaja Evropske komisije u kontinuitetu preduzima aktivnosti u cilju inkluzije Roma i Egipćana, što je rezultiralo značajnim poboljšanjem njihovog položaja, a što je prepoznato i od relevantnih međunarodnih subjekata. Podsjetio je da je u posljednjem Izvještaju Evropske komisije o Crnoj Gori, objavljenom u oktobru prošle godine našoj državi ukazano da treba da pojača napore na ispunjavanju obaveza iz Deklaracije partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma potpisane u Poznanju i da Zaključci sa seminara o Romima iz juna 2018. tek treba da budu sprovedeni, što je za Crnu Goru predstavljalo podstrek da preduzme dodatne aktivnosti na integraciji Roma u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva, stanovanja, lične dokumentacije i nediskriminacije. Istakao je da nadležni organi iskazuju punu posvećenost kreiranju i implementaciji politika za brže i potpuno socijalno uključivanje i poboljšanje ekonomskog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, a potvrda ovom je i donošenje nove Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period 2021-2025.

Predsjednik Vučurović je uvjeren da postoji opšta saglasnost da je obrazovanje najvažniji korak u procesu uključivanja pripadnika romske populacije u sve društvene tokove, jer kvalitetan obrazovni sistem može pomoći da se nadomjesti socijalno nepovoljan položaj, unaprijede iskustva vezana za učenje, da djeca ostvare potencijale i da se pripreme za aktivnu integraciju u društvo. Romska djeca u Crnoj Gori imaju isti korpus prava kao i sva ostala djeca, a za pohvalu je što su stvorene pretpostavke da svako romsko dijete može ravnopravno da ostvari prava u oblasti obrazovanja.

Kada je riječ o uporednom odnosu nivoa obrazovanja između većinske populacije i populacije Roma i Egipćana, podsjetio je da je Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) koje je 2018. godine uradio MONSTAT u saradnji sa Predstavništvom UNICEF-a u Crnoj Gori pokazalo da 53% djece iz većinske

populacije starosti 3-5 godina pohađa program obrazovanja u ranom djetinjstvu, dok je taj procenat daleko niži u romskim i egipćanskim naseljima (svega 16%). Među većinskom populacijom, stopa završavanja osnovne škole iznosi 96%, a stopa završavanja srednje škole 86%. S druge strane, u romskim naseljima stopa završavanja osnovne škole iznosi 56%, dok je stopa završavanja srednje škole svega 3%. Ukupno 58% djece iz opšte populacije mlađe od pet godina i samo 6% romske djece istog uzrasta kod kuće ima najmanje tri dječje knjige.

U septembru 2020. godine u predškolskom vaspitanju i obrazovanju bilo je zastupljeno 224 djece iz romske i egipćanske populacije, u osnovnim školama bilo je 1.793 učenika, u srednjim školama 174 učenika pripadnika RE populacije, dok je broj studenata pripadnika ove populacije u akademskoj 2020/2021. godini iznosio 17. Obezbijeđen je besplatan prevoz za učenike osnovnih škola, pripadnike RE populacije koji nastavu pohađaju u Podgorici, a od septembra 2019. prevoz za RE učenike osnovnih škola obezbijeđen je i u Nikšiću (OŠ "Mileva Lajović Lalatović") i u Beranama (OŠ "Radomir Mitrović"). Ukazao je da je nastavljeno angažovanje saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u obrazovanju i da su angažovana 22 saradnika (medijatora) u osnovnim školama u Podgorici, Nikšiću, Baru, Beranama, Ulcinju, Herceg Novom i Tivtu. U 2020. godini za srednjoškolce Rome izdvojeno je 71.100 eura za stipendije, dok je za studente isplaćeno 21.600 eura. Takođe, uspostavljen je Protokol koji predviđa konkretne korake u slučaju ranog otkrivanja namjere romske djece da napušte školu, a uz podršku Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori unaprijeđena je MEIS aplikacija koja predstavlja sistem informacija u vezi sa obrazovanjem i omogućava praćenje uporednih informacija i ostvarenih rezultata po godinama.

Naglasio je da je u oblasti obrazovanja zabilježen značajan porast broja upisane romske i egipćanske djece u školama. Početkom 2000. u Crnoj Gori nije bilo Roma koji su pohađali visoko obrazovanje, a prethodne akademske godine bilo ih je 17, što svakako svjedoči ostvarenom napretku. Takođe, istakao je da su od ove školske godine u Crnoj Gori obezbijeđeni besplatni udžbenici za osnovnu školu za sve učenike.

S druge strane, istakao je da je Crna Gora Deklaracijom iz Poznanja obavezana da poveća stopu uključivanja romske populacije i završavanja osnovnog obrazovanja na najmanje 90% i stopu uključivanja i završavanja srednješkolskog obrazovanja na najmanje 50% od ukupnog broja maloljetnih Roma i Egipćana. Radi ostvarenja navedenih ciljeva, nadležna ministarstva u saradnji sa civilnim sektorom, rade na organizovanju kampanja upisa romske djece u predškolsko obrazovanje i prvi razred osnovne škole.

Predsjednik Odbora je podsjetio da je Odbor za ljudska prava i slobode na Tematskoj sjednici ocijenio da je u predstojećem periodu potrebno raditi na povećanju kvaliteta obrazovanja za pripadnike romske i egipćanske populacije i da je za unapređenje stanja u ovoj oblasti potreban multisektorski rad svih nadležnih organa i institucija, kao i aktivnije uključivanje organizacija civilnog društva koje su se pokazale kao dobri partneri u prevazilaženju identifikovanih izazova. Takođe, Odbor je ocijenio da je potrebno razmotriti angažovanje većeg broja saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana koji bi pored osnovnog trebalo da budu uključeni i u predškolsko i srednješkolsko obrazovanje.

Govoreći o zapošljavanju, poslanik Vučurović je saopštio da se na evidenciji Zavoda za zapošljavanje 31. decembra 2020. godine nalazilo 996 pripadnika Roma i Egipćana koji aktivno traže zaposlenje, što čini učešće od 2,09% u ukupnom broju nezaposlenih lica na isti dan. Preko 90% registrovanih pripadnika romske i egipćanske populacije čine lica bez zanimanja i stručne spreme. Ključni nalazi istraživanja o socio-ekonomskom položaju Roma i Egipćana u Crnoj Gori koje je 2020. godine, na zahtjev Ministarstva za ljudska i manjinska prava, realizovala Agencije za istraživanja DeFacto pokazuju da se procenat onih koji nemaju posao smanjuje u odnosu na istraživanja iz 2016. i 2018. godine, ali je i dalje daleko iznad prosjeka. Istraživanje je pokazalo i da raste broj onih koji rade u javnom sektoru i imaju stalni radni odnos, ali i da u svakom drugom romskom domaćinstvu niko ne radi, dok je svaki drugi ispitanik prijavljen na evidenciju nezaposlenih. U narednom periodu potrebno je raditi na legalizaciji zapošljavanja i poslova iz tzv. "sive zone", kojima se većinski bave pripadnici romske populacije, a prvenstveno je riječ o poslovima sakupljanja sekundarnih sirovina i zanatima.

Kada je u pitanju zdravstvena zaštita, poslanik Vučurović je istakao da zdravstvene ustanove u Crnoj Gori tretiraju sve građane kao „korisnike zdravstvenog sistema“, odnosno ne pravi se razlika po etničkoj pripadnosti i zdravstvena zaštita je jednako dostupna svim građanima Crne Gore. Izvršen je prijem

u radni odnos saradnika u zdravstvenoj zaštiti Roma i Egipćana: u Domu zdravlja Podgorica sistematizovana su i popunjena dva radna mjesta za saradnika-medijatora, u Domu zdravlja Berane sistematizovano je i popunjeno jedno radno mjesto, dok je u Domu zdravlja Nikšić sistematizovano jedno radno mjesto koje nije popunjeno. Istakao je da u oblasti zdravstvene zaštite Crna Gora u manjoj ili većoj mjeri već zadovoljava uslov postavljen Deklaracijom iz Poznanja. Istraživanje CEDEM-a iz 2018. godine pokazuje da preko 95% domicilne romske populacije ima zdravstveno osiguranje i posjeduje zdravstvenu knjižicu, a svim pripadnicima romske populacije, bez obzira na status, uredno se pružaju sve usluge zdravstvene zaštite koje se finansiraju iz budžeta Crne Gore.

Kada je riječ o rješavanju pravnog statusa, istakao je da je Crna Gora u ovoj oblasti ostvarila zavidne rezultate. U periodu od 7. novembra 2009. do 1. januara 2021. godine, od 15.251 zahtjev za odobrenje stalnog nastanjenja i privremenog boravka do tri godine koje su podnijela raseljena i interno raseljena lica, riješeno je 15.111 zahtjeva, dok je po 140 zahtjeva postupak u toku, što je manje od 1% zahtjeva. U periodu od 2000. do 2015. godine u Crnoj Gori su ulagani ogromni naponi da sva izbjegla lica dobiju lična dokumenta. Neregistrovana djeca su podložnija zloupotrebama jer su „nevidljiva“ za sistem, zbog čega je potrebno uložiti dodatne napore da se svako romsko dijete prilikom rođenja evidentira. Crna Gora, kao jedna od dvadesetak država svijeta sa posebnom procedurom za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva, je ostvarila vidljiv napredak u ovoj oblasti čime bi, ukoliko ovo pitanje ostane u fokusu nadležnih organa u narednom periodu, naša država imala jedinstvenu priliku da do 2023/2024. godine u potpunosti riješi pitanje statusa lica bez državljanstva.

U oblasti stanovanja najznačajniji rezultati su postignuti realizacijom Regionalnog stambenog programa. Tokom 2019. završena je realizacija podprojekta MNE 4: *“Izgradnja 94 stambene jedinice u opštini Berane”*, od kojih su dvije stambene jedinice pripale romskoj i egipćanskoj populaciji. Pored ovog projekta do sada su izgrađene i useljene: 62 stambene jedinice u Nikšiću, od kojih je 13 podijeljeno romskoj i egipćanskoj populaciji i 218 stambenih jedinica na Koniku u Podgorici, čijom izgradnjom su 2018. godine zatvoreni kampovi Konik I i II. Od 2016. obezbijedena je 231 stambena jedinica za romsku i egipćansku populaciju. Ukazao je da u Crnoj Gori nedostaju slični programi za stambeno zbrinjavanje domicilnog stanovništva romske i egipćanske populacije, što i dalje ostaje jedan od najvećih izazova. Takođe, i dalje postoji veliki broj nelegizovanih naselja i objekata u kojima živi romska i egipćanska populacija.

U dijelu koji se tiče nediskriminacije u Crnoj Gori, potrebno je pojačati borbu protiv antiromstva i diskriminacije Roma i Egipćana kako bi se ostvarilo njihovo potpuno društveno i ekonomsko uključivanje. Poslanik Vučurović je ukazao i na rezultate CEDEM-ovog Istraživanja stepena diskriminacije sa kojima se suočavaju Romi i Egipćani u Crnoj Gori iz 2020. godine po kojem 58,6% ispitanika smatra da su Romi i Egipćani u najvećem broju slučajeva žrtve diskriminacije.

Kada je riječ o njihovom učešću u javnom i političkom životu, saopštio je da pripadnici romske populacije do sada u Crnoj Gori nijesu osnovali političku partiju, što bi bio jedan od preduslova za njihovo aktivno uključivanje u politički život. Istakao je da je Odbor izrazio očekivanje da će se u okviru Projekta ROMACTED, pokrenutog na inicijativu Savjeta Evrope i Evropske unije koji se realizuje u sedam zemalja regiona i osam opština u Crnoj Gori doprinijeti jačanju kapaciteta romskih zajednica na individualnom i kolektivnom nivou radi njihovog učešća u procesu donošenja odluka i osnaživanja svijesti o njihovim pravima, kao i jačanju kapaciteta lokalnih samouprava i većoj posvećenosti pitanjima socijalne inkluzije Roma, što bi trebalo da doprinese unapređenju njihovog položaja i smanjenju jaza između Roma i drugih etničkih grupa.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović je zaključio da inkluzija romske zajednice predstavlja složen i dugoročan proces koji zahtijeva multidisciplinarni pristup i da je za poboljšanje položaja RE populacije potrebno produbiti saradnju između nadležnih resora, partnerskih organizacija i ostalih subjekata. U tom smislu, Odbor je ohrabrio preduzimanje kontinuiranih i koordiniranih aktivnosti od strane svih zainteresovanih subjekata na unapređivanju i podsticanju saradnje između državnih resora koji se bave pitanjima RE populacije, razvijanju saradnje sa međunarodnim organizacijama i NVO sektorom, njegovanju direktne saradnje sa romskom zajednicom u Crnoj Gori, uz naglasak da se u realizaciji svih

aktivnosti moraju rukovoditi principom poštovanja ljudskih prava, a posebno najboljim interesom djeteta i jednakim pristupom pravima za sve.

Članica Komisije za rad i socijalnu politiku Skupštine Republike Sjeverne Makedonije Ljatiše Šikovska je predstavila iskustva Republike Sjeverne Makedonije u ovoj oblasti naglašavajući da je položaj Roma tokom pandemije virusa COVID-19 dodatno pogoršan, jer je veliki broj pripadnika ove populacije ostao bez posla, a u javnom sektoru zaposleno je 1,3% Roma. Takođe, u posljednje dvije godine značajan broj pripadnika romske populacije je emigrirao u države Evropske unije. Obezbjedivanje adekvatnog obrazovanja i zdravstvene zaštite smatra fundamentalnim za ostvarivanje svih drugih prava.

Predsjednik Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine Republike Srbije Muamer Bačevac smatra važnim što se nakon dva međuministarska sastanka održana u Tirani i Sarajevu na ovu temu razgovara i na parlamentarnom nivou. Napori koje Srbija ulaže posljednjih nekoliko godina u ovoj oblasti daju određene rezultate, ali prostora za napredak ima još mnogo. Na nivou Vlade Republike Srbije obezbijeđen je institucionalni okvir, formirano je Koordinaciono tijelo za praćenje realizacije Strategije o Romima na čijem je čelu predsjednica Vlade. Vlada je formirala i Nacionalnu komisiju za okončanje dječjih brakova u kojoj su i predstavnici Narodne skupštine. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog je veoma posvećeno pitanjima koja se tiču inkluzije Roma, a problemi romske zajednice ne smiju se rješavati bez pripadnika romske populacije. Iako se preduzimaju značajne aktivnosti poput dodjele stipendija i besplatnih udžbenika, svega 64% Roma u Srbiji završi osnovnoškolsko obrazovanje. Značajan broj Roma se oslanja na socijalna davanja u kombinaciji sa neformalnim radom i ne žele da budu zaposleni. S obzirom da je od 2013. do januara 2021. godine u Srbiji bila na snazi zabrana zapošljavanja u javnom sektoru, tek sada očekuje poboljšanje situacije i po pitanju zaposlenja Roma. Važnim smatra što je na inicijativu potpredsjednika Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova formiran Pododbor za pitanja Roma koji bi, u skladu sa nadležnostima zakonodavne vlasti, trebalo da doprinese poboljšanju njihovog položaja.

Predsjednik Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine Lazar Prodanović je saopštio da je inkluzija Roma u Bosni i Hercegovini hronični problem kojem treba poklanjati veću pažnju. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice je donijelo Akcioni plan za društvenu inkluziju Roma za period 2021-2025. u cilju pune implementacije Deklaracije iz Poznanja. Njime se planira smanjenje diskriminacije, jačanje kapaciteta za uključivanje Roma, jačanje koordinacije i učešća nadležnih vlasti i lokalne samouprave, poboljšanje saradnje sa organizacijama civilnog društva i međunarodnim i regionalnim institucijama, kao i preduzimanje mjera u cilju poboljšanja zapošljavanja Roma, bolje pokrivenosti zdravstvenom zaštitom, poboljšanje uslova stanovanja i obrazovanja Roma. U Bosni i Hercegovini je izuzetno visoka stopa nezaposlenosti mladih, a Romi nemaju adekvatno obrazovanje, niti su pohađali programe prekvalifikacije i dokvalifikacije. Kada je riječ o stanovanju, u 24 lokalne samouprave oko 1.500 romskih porodica nalazi se u potrebi legalizacije stambenih objekata. Oko 30% romske populacije nema zdravstveno osiguranje, a zabilježena je i visoka stopa invaliditeta djece do 14 godina. Izuzetno je niska stopa romske djece obuhvaćene osnovnim i srednjim obrazovanjem i iznosi svega 35%. Zaključio je da u predstojećem periodu očekuje intenzivnije djelovanje Zajedničke komisije za ljudska prava na praćenju implementacije Akcionog plana za društvenu inkluziju Roma.

U okviru druge panel diskusije na temu „Prevenција dječjih i prinudnih brakova“ u svojstvu uvodničarke govorila je Jelena Hrnjak, program menadžerka u NVO „Atina“, a kao panelisti obratili su se: Danka Ivanović Đerić, viša državna tužiteljka specijalizovana za predmete trgovine ljudima i rad sa djecom u Višem državnom tužilaštvu u Podgorici, Gordana Gavrilović, savjetnica potpredsjednice Vlade Republike Srbije i predsjednice Koordinacionog tijela za rodnu ravnopravnost, Larisa Kovačević, predstavnica Udruženja „Bolja budućnost“- Tuzla i Sokolj Beganaj, načelnik Direkcije za inkluziju Roma i Egipćana u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava Vlade Crne Gore.

Program menadžerka u NVO „Atina“ Jelena Hrnjak se osvrnula na tri ključna pitanja: činjenično stanje u oblasti dječjih i prinudnih brakova i potrebe njegove promjene, zakonodavni okvir u ovoj oblasti i potrebu razdvajanja praksi dječjih i prinudnih brakova od pripadnosti etničkim grupama. Dječji brakovi i trgovina ljudima najviše pogađaju najsiromašnije – djecu iz ruralnih porodica i romskih zajednica. Prema podacima UNICEF-a, 57% djevojčica iz romske zajednice uda se prije punoljetstva. Usled dječjih i

prinudnih brakova veliki broj djevojčica napušta školovanje i neće imati adekvatno obrazovanje što će uticati i na njihovu ekonomsku samostalnost. Brojnim aktima koja su donesena na međunarodnom i nacionalnom nivou nastoje se zaustaviti dječji i prinudni brakovi koji predstavljaju klasično kršenje prava djeteta. Podsjetila je na izjavu rumunskog sociologa da se od dječjeg braka ne može stvarati romski problem i ukazala da je potrebno jasno razdvojiti pojavu dječjeg braka od etničke pripadnosti, jer je riječ o anahronoj društvenoj, a ne romskoj praksi. Četiri su ključna pravca djelovanja u prevenciji dječjih i prinudnih brakova: osnaživanje djevojčica, mobilizacija porodice i zajednice, pristup servisima i donošenje i primjena zakona i politika.

Danka Ivanović Đerić, viša državna tužiteljka specijalizovana za predmete trgovine ljudima i rad sa djecom u Višem državnom tužilaštvu u Podgorici je istakla da se duže od deceniju bavi pravima djeteta, a od nedavno i predmetima trgovine ljudima. U postupanju sa djecom stručnjaci moraju biti svjesni da su djeca preteče čovjeka i imati mnogo strpljenja. Informisala je o odredbama Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku kojim je, između ostalog, propisano da saslušanje maloljetnog lica, po pravilu, obavlja državni tužilac i sudija istog pola kao maloljetno lice, u posebnoj prostoriji opremljenoj tehničkim uređajima za audiovizuelno snimanje. Istakla je da je do 2019. godine Crna Gora imala zatišje u oblasti trgovine ljudima, jer 6-7 godina nije bilo prijavljenih slučajeva, ali se ne može zaključiti da takvih slučajeva nije bilo. Dječji i ugovoreni brakovi predstavljaju štetne prakse, a ne običajno pravo. Podsjetila je da je u decembru 2018. godine formiran Operativni tim za borbu protiv trgovine ljudima, što predstavlja sjajnu stvar koja se desila Crnoj Gori, jer je ovaj Tim ostvario značajne rezultate. Od početka 2019. godine do danas formirano je pet predmeta trgovine ljudima, gdje se kao oblik trgovine ljudima uočava sklapanje nedozvoljenog braka. U četiri predmeta je krivično djelo izvršeno na štetu maloljetnih lica, a u jednom predmetu došlo je do sklapanja nedozvoljenog braka i prosjačenja. Izrečena je jedna pravosnažna presuda ocu koji je prodao svoju djevojčicu radi sklapanja braka u Njemačkoj za šta je osuđen kaznom zatvora od godinu dana i dva mjeseca. Predstavila je i konkretan slučaj iz prakse u kojem je Rom, otac desetero djece 2006. godine optužen za krivično djelo koje je tužilac kvalifikovao kao trgovinu djecom radi usvojenja, dok ga je sud osudio za promjenu porodičnog stanja na 10 mjeseci zatvora. 2019. godine ćerka tog Roma je prijavila oca da je prisiljava na prosjačenje, što je bilo dovoljno da se pokrene istraga da li je možda riječ i o trgovini ljudima. Pravosnažno je osuđen na deset godina zatvora. Lično smatra da ga je možda trebalo kazniti i jačom kaznom, jer da je adekvatno kažnjen 2006. godine možda ne bi bio u prilici da svoju djecu zlostavlja i zloupotrebljava u dužem vremenskom periodu. Trenutno je nekoliko predmeta u fazi istrage ili u fazi izviđaja u kojima tužilaštvo ostvaruje dobru saradnju sa policijom.

Gordana Gavrilović, savjetnica potpredsjednice Vlade Republike Srbije i predsjednice Koordinacionog tijela za rodnu ravnopravnost je saopštila da je u Srbiji formirana Nacionalna koalicija za okončanje dječjih brakova čiji je cilj da usmjerenom i koordiniranom akcijom relevantnih aktera doprinese okončanju dječjih brakova, posebno u romskoj populaciji. Istakla je da su dječji brakovi rijetki u opštoj populaciji, ali su veoma česta pojava u romskoj populaciji, što je prouzrokovano brojnim razlozima: od društvenih i kulturnih obrazaca, preko siromaštva, do nepostojanja koordinisanog odgovora na ovaj problem. Mišljenja je da predstoji dug put u rješavanju ovog kompleksnog problema koji zahtijeva angažovanje državnih institucija, nevladinog sektora, međunarodnih organizacija i medija. Namjera im je da se to postigne kroz zagovaranje otklanjanja institucionalnih i društvenih prepreka za sprovođenje zakonodavnog i strateškog okvira i ukazivanje da rani dječji brakovi ne smiju da se poistovjećuju sa romskom tradicijom i običajima, već isključivo sa kršenjem prava djeteta. U dosadašnjem radu Koalicija je inicirala izmjenu tri zakona: Krivičnog zakonika, Porodičnog zakona i Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, a već je formirana Radna grupa za izmjenu Porodičnog zakona koja je u polaznim osnovama prihvatila njihov predlog koji se odnosi na povećanje starosne granice za sklapanje braka na 18 godina.

Larisa Kovačević, predstavnik Udruženja „Bolja budućnost“ - Tuzla je istakla da najveći problem predstavlja praksa u kojoj državni organi opravdavaju dječje i ugovorene brakove pozivajući se na običajno pravo. Udruženje „Bolja budućnost“ ulaže ogromne napore u radu sa Romkinjama, a posebno je značajan njihov rad na edukaciji i promjeni svijesti pripadnika romske populacije. Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine nije usklađeno sa međunarodnih standardima u ovoj oblasti i dječji brak se ne smatra oblikom trgovine ljudima. Ukazala je i na primjer dobre prakse iz Crne Gore gdje njihova partnerska organizacija

„Centar za romske inicijative“ iz Nikšića sprovodi program obuke stručnih radnika, stručnih saradnika i članova multidisciplinarnih timova za prevenciju i suzbijanje dječjih ugovorenih brakova.

Sokolj Beganaj, načelnik Direkcije za inkluziju Roma i Egipćana u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava Vlade Crne Gore je predstavio njegovu ideju za rješavanje problema maloljetnih i ugovorenih brakova u romskoj zajednici koja se ogleda u pokretanju "platforme romske zajednice o ukidanju običaja maloljetnih i ugovorenih brakova kod romske populacije u zemljama Zapadnog Balkana i usvajanje novih vrijednosti" koja bi se nadovezala na ciljeve Deklaracije iz Poznanja. Ova platforma bi se prema njegovoj zamisli sprovela kroz četiri faze:

- u prvoj fazi bi se obavijestile zemlje Zapadnog Balkana i romska populacija u ovom regionu o pokretanju platforme. Pokretač inicijative bi bila romska zajednica iz Crne Gore,

- u drugoj fazi bi se organizovala regionalna konferencija za zemlje Zapadnog Balkana koja bi se održala 5. jula 2022. godine,

- u trećoj fazi koja bi trajala od 5. jula 2022. do 5. jula 2025. bi se organizovale kampanje, edukacije, prezentacija platforme i prikupljanje potpisa saglasnosti za podršku platformi od strane punoljetnih pripadnika romske zajednice,

- četvrta faza bi rezultirala organizacijom velike regionalne konferencije na kojoj bi bila usvojena platforma o ukidanju maloljetnih brakova u zemljama Zapadnog Balkana, koja bi se održala 5. jula 2025.

Naglasio je da promjene treba da krenu od samih Roma koji treba da doprinesu ukidanju maloljetnih i ugovorenih brakova i da usvoje nove vrijednosti koje bi doprinijele poboljšanju njihovog života.

Ideja je da se platformom svi pripadnici romske zajednice u državama Zapadnog Balkana, kao odgovorni roditelji i pripadnici romskog naroda, obavežu:

- da će uvijek uključivati njihovu djecu u redovno predškolsko vaspitanje, u osnovnu i srednju školu, a po mogućnostima upisati ih i na visoko obrazovanje;
- da nikad neće dozvoliti da im djeca napuste školu;
- da će u skladu sa mogućnostima uvijek težiti da budu zaposleni kako bi se dostojanstveno brinuli o potrebama porodice;
- da nikada neće dozvoliti da im djeca ili članovi porodice postanu prosjaci;
- da će se aktivno uključivati i obezbjeđivati zdravstvenu zaštitu za njih i njihove porodice;
- da će uvijek brinuti da im porodica ima potrebnu ličnu dokumentaciju koja im zakonom pripada;
- da će uvijek brinuti o njihovoj čistoći, čistoći njihove djece, kuće, dvorišta i svakog drugog mjesta gdje se nalaze;
- da će se uvijek boriti protiv svake vrste diskriminacije i brinuti da sačuvaju njihovo i dostojanstvo porodice i
- da će dati sve od sebe da stvore djeci najbolje uslove za život.

Takođe, obavezali bi se da će se kao pripadnici romske populacije boriti protiv diskriminacije Romkinja u njihovoj zajednici i prihvatiti ih kao ravnopravne članice društva i da će se boriti da nikad ne dozvole da žive izolovano od drugih naroda, već da se uključuju u sve segmente društvenog života.

Učesnice i učesnici Multilateralnog sastanka HUGEN mreže (Mreža odbora za ljudska prava i rodno ravnopravnost Zapadnog Balkana) na temu „Unapređenje položaja romske zajednice - Primjena regionalne deklaracije o integraciji Roma iz Poznanja“, koji je održan putem onlajn platforme 29. septembra 2021. godine, usvojili su sledeće

ZAKLJUČKE

Konstatujući da:

- su postignuti značajni rezultati u primjeni regionalne deklaracije o integraciji Roma u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja, lične dokumentacije, zdravstvene zaštite i zabrane diskriminacije;
- da je do punog dostizanja ciljeva deklaracije potrebno povećati stepen uključivanja djece romske nacionalnosti u osnovno, srednjoškolsko i visoko obrazovanje, kao i dualno obrazovanje i model „mobilnog obrazovanja“ prilagođen djeci koja žive i rade na ulici;
- u oblasti zapošljavanja potrebno je uložiti dodatne napore u cilju ekonomskog osnaživanja romske populacije, sa posebnim fokusom na problem neformalnog rada, sticanja potrebnih kvalifikacija, povećanje broja zaposlenih pripadnika romske nacionalnosti u javnoj upravi i institucijama;
- je potrebno mijenjati narative i pristup, odnosno ne insistirati na empatiji već na „principu jednakog postupanja“ prema svim građanima;
- posebno se posvetiti sprečavanju anti-romskih narativa, govora mržnje prema romskoj zajednici;
- neophodno dalje podsticanje uključivanja Roma i Romkinja u politički život, procese donošenja odluka, formiranje političkih partija koje bi rješavale egzistencijalna pitanja u cilju pospješivanja položaja romske zajednice, poštujući princip “o Romima uz Rome”;
- je potrebno raditi na prepoznavanju i reagovanju na sve oblike nasilja nad ženama Romkinjama, kao i djecom (ne samo na fizičko nasilje, već i psihološko i ekonomsko).

Prepoznajući da:

- se među pozitivnim praksama u oblastima prepoznatim u Deklaraciji (obrazovanje, zapošljavanje, stanovanje, lična dokumentacija, zdravstvena zaštita i zabrane diskriminacije) izdvajaju sledeći primjeri: legalizacija neformalnih naselja u Sjevernoj Makedoniji, izgradnja stambenih jedinica u tri opštine u Crnoj Gori, kao i rast zaposlenih pripadnika romske zajednice u javnoj upravi i kroz javne radove, zatim izmjene Zakona o vanpraničnom postupku u Republici Srbiji kojim je omogućeno rješavanje pitanja pravno nevidljivih lica, najčešće pripadnika romske populacije, jačanje kapaciteta Poverenika za ravnopravnost u cilju sprečavanja diskriminacije;
- je pandemija COVID-19 dodatno uticala na pogoršanje položaja pripadnika romske zajednice, koji pripadaju jednom od najdiskriminisanih djelova društva u cijelom regionu Zapadnog Balkana. Veliki broj pripadnika romske zajednice, koji su bili radno angažovani u neformalnom sektoru ili su bili zaposleni, ostali su bez posla, kao i bez zdravstvenog osiguranja;
- po pitanju dječjih i prinudnih brakova, važno je razdvajati ih od bilo kojih oblika etničkih i vjerskih tradicija, već ih tretirati kao slučajeve kršenja dječjih i ljudskih prava, i rodno zasnovano nasilje.

Pozivaju na:

- jačanje regionalne saradnje i razmjenu iskustava, u cilju poboljšanja društveno-ekonomskog položaja pripadnika romske populacije, i s tim u vezi podsticanje inicijativa svih članova HUGEN mreže i jačanje kapaciteta HUGEN mreže u širenju prakse i uticaja na širu zajednicu;
- usaglašavanje nacionalnih strategija i akcionih planova sa Deklaracijom o integraciji Roma i obezbjeđivanje nesmetanog sprovođenja i njene primjene;
- upoznavanje šire javnosti sa rezultatima sprovođenja regionalne deklaracije;

- dalje uključivanje pripadnika romske populacije u procese donošenja odluka i kreiranje programa podrške u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja;
- podsticanje političkog angažovanja i učešće Roma i Romkinja u političkom životu;
- usklađivanje zakonodavnih rješenja koja će doprinijeti prepoznavanju dječjih brakova kao oblika krivičnog djela trgovine ljudima, određivanju donje starosne granice za stupanje u brak sa navršениh 18 godina, koja će omogućiti djevojčicama romske nacionalnosti pravilan lični razvoj i završetak srednjeg obrazovanja;
- dodatno osnaživanje kapaciteta i korišćenje potencijala nezavisnih tijela poput Ombudsmana i Poverenika za ravnopravnost, kako bi se ukazalo na povrede prava pripadnika romske nacionalnosti;
- jačanje saradnje sa organizacijama civilnog društva, kako bi se mobilisali resursi lokalnih zajednica koji mogu pomoći dalje socijalno uključivanje romskog stanovništva u sredinama gdje žive.

Sjednica je završena u 11 sati i 5 minuta.

**ZAPISNIK SAČINILA
SEKRETAR ODBORA**

Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA

Jovan Jole Vučurović